

KERESZTÉNY MAGVETŐ

78. ÉVFOLYAM 4. SZÁM • ALAPÍTÁSI ÉVE 1861.
KIADJA AZ UNITÁRIUS EGYHÁZ

1972

KERESZTÉNY MAGVETŐ

78. évfolyam

1972

4. szám.

TARTALOM

Huszonöt év 187

TANULMÁNYOK

Dr. Erdő János

Az ember és a világ szolgálatában 189

Sebesi Pál

Adatok az unitárius istentisztelet történetéhez a XVI. századból 198

A Filstich-krónika feljegyzései Dávid Ferencről és az 1550—1588-as évek nevezetesebb eseményeiről 202

Lakó Elemér

A romániai és az angol unitárius egyház kapcsolatának történetéből 204

Nyitrai Mózes

Felépült a vadadi templom 209

Kisgyörgy Zoltán

Unitárius templomok Kovászna megye műemléklistáján 213

SZÓSZÉK—ÚRASZTALA

Kökösi Kálmán

Az élet művészete 215

Gellérd Imre

A keresztény erkölcs 220

Életünk értéke 224

Székely László

Isten munkatársai vagyunk 226

185

Bálint Ferenc	
Lélekből szolgálni	229
A karácsonyi csillag	232
Sándor Bálint	
Égi üzenetre — földi öröm	234
Pataki András	
Új parancsolat	237
EGYHÁZI ÉLET.	240
HÍREK	246
KÖNYVSZEMLE	250

KERESZTÉNY MAGVETŐ

Alapítási éve 1861

Megjelenik negyedévenként

Kiadja az Unitárius Egyház

Postacím: Cluj, Bd. Lenin nr. 9.

Szerkesztőség: Kolozsvár, Lenin út 9. Telefon: 146—09

Szerkesztőbizottság: dr. Kovács Lajos (elnök és felelős szerkesztő), dr. Erdő János (felelős szerkesztőhelyettes), Szabó Árpád és Szabó Dezső (szerkesztők), Sebe Ferenc

HUSZONÖT ÉV

Országunk történelmi sorsfordulót ünnepel. A Köztársaság kikiáltásának 25. évfordulóját.

Ami negyed évszázaddal ezelőtt történt, az valóban sorsforduló volt, mert a köztársaság államformája adta meg azt a keretet, amelyben tartalomként az új, szocialista társadalmi rend építése megkezdődhetett. Évszázados igazságtalanságok felszámolása után kezdetét vehette a szocializmus alapjainak lerakása és hazánk állampolgárai számára új élet felépítése. A királyság megdöntése és a köztársaság kikiáltása tehát betetőzte azokat a hősieles harcokat, melyeket a nép legjobb fiai azért vívtak a történelem folyamán, hogy — amint Bălcescu mondotta — hazánk „erőssé, szabaddá, sorsának urává” váljék.

1947. december 30. óta hazánk történelmi könyvébe korszakokat lezáró és új szocialista rendszert megnyitó vívmányokat tudunk beírni, mind társadalmi és gazdasági, mind politikai és kulturális téren. Nem csoda tehát, ha Köztársaságunk fennállásának 25. évfordulóján szívünk tele van az új élet örömeivel, az elért eredményekért érzett büszkeséggel és drága hazánk napfényes jövőjébe vetett bizalommal.

Ez a negyedszázad az Egyház számára is történelmi fejlődést hozott. A szocializmussal való együttfejlődés során rányílt szemünk az emberiség nagy kérdéseire. Ennek folytán egyházunk egyik feladata, hogy híveit ráeszméltesse népünk és az emberiség nagy problémáira, és megláttassa hitükből fakadó feladatainkat.

Éppen ezért valljuk, hogy hazánk fejlődése és felvirágzása tekintetében az az állapot, melyben mint állampolgár, családtag, egyházi alkalmazott és munkatárs élünk, keresztény életünk és szeretetünk gyakorlásának kiváltképpen lehetősége és területe.

Az állampolgárok — és ezek közé tartoznak az Egyház hívei is — legjobbainak tudása, erőfeszítése és céltudatos munkája révén ma már nem az alapozásnál és a falak felhúzásánál tart az ország, hanem a szocialista köztársaságban mindnyájunk otthonának berendezése folyik. Sok minden már a helyére került, megszépült a román néppel együttélő nemzetiségek élete. De még sok tennivaló van, és e tennivalók megkívánják mindnyájunk újabb és újabb erőfeszítéseit.

Mindenekelőtt naponkénti feladatunk kérni Istent, hogy adja meg nekünk azt az erőt és a szolgálatnak azt a készségét, amivel fenntartás nélkül és az ellenszolgáltatás igénye nélkül tudjuk szolgálni szocialista társadalmunk célkitűzéseit.

Másodszor arra kell tanítanunk egymást, hogy hűséggel és lelkiismeretesen végezzük a mindennapi feladatainkat, amelyeknek elvégzésére társadalmunk keretében alkalmazást nyertünk. Tudnunk kell, hogy a hazaszeretet, többek között, nemcsak érzelmi állásfoglalás, hanem naponkénti hűséges munka!

Szeressük hazánkat, Románia Szocialista Köztársaságot, legyünk „a reménység fáklyavivői” fáradhatatlan, cselekvő magatartásban és hűséges szolgálatban egymásért, társadalmunkért, hazánkért és az egész emberiségért.

TANULMÁNYOK

AZ EMBER ÉS A VILÁG SZOLGÁLATÁBAN

Az IARF kongresszusa, Heidelberg, 1972. augusztus 18—25.

Az unitárius egyházak és szabadelvű vallásos szervezetek világszövetsége — IARF¹ — 1972. augusztus 18—25. napjain Heidelbergben (NSZK) tartotta 21. kongresszusát. A hivatalos képviselők és megfigyelők száma 21 országból megközelítette az 500-at. A kongresszus fő témája ez volt: „Az ember, szabadsága és jövője — The Man, his Freedom and his Future”. A témát az IARF négy állandó tanulmányi bizottsága dolgozta fel és terjesztette tanulmányok formájában a kongresszus elé ilyen címek alatt²:

1. Keresztény ember a ma világában — The Christian in the World of today.
2. Vallásos közeledés a modern világhoz — The Religious Approach to the modern World.
3. Világvallások dialógusa — The Dialogue of World Religions.
4. Béke, igazságosság és emberi jogok — Peace, Justice and Human Rights.

Az IARF teológiai sokrétősége nyilvánult meg a bizottságok tanulmányainak és a kongresszus tárgyalásának széles körű orientációjában, a teizmustól a humanizmusig. Közös, összefogó elvi alapot a vallás immanens tartalma képviselte: az emberben való hit, a szellem értéke, az ember- és világszolgálat, a szabadság. A kongresszus minden megnyilvánulásában élesen tükröződött a mának új szemlélete: a világ felé fordulás, az evilágiság, a humánus elmélyítése, az ember testi és szellemi gazdagítása, egyszóval a hagyományos teológia helyett antropológia, metafizikai spekuláció helyett a valóság keresése és az alapigazságoknak immanens síkon való állítása.

A kongresszus hitfelfogásunk alapján elemezte az alábbiakat:

Az ember és világa

A kongresszus érdeklődésének középpontjában az ember állott, akinek problematikája az 1. és 2. bizottság tanulmánya alapján került megvitatásra. Rólunk volt szó, az emberről, a fejlődés képességével és lehetőségével felruházott teremtményről, aki alkotó egyén és alkotó

közösségi lény egy személyben. Az élőlények sorában egyedül az ember az, aki belső erői és képességei által állandóan készül, emelkedik és fejlődik. Egyedül képesített és hivatott arra, hogy létfenntartásán túl keresse az örök értékeket és általuk tökéletesedjen. Jézus felhívása: „Legyetek azért ti tökéletesek, miként a ti mennyei Atyátok tökéletes” (Mt 5, 48) szintén a fejlődésre képes, emelkedni akaró és tudó emberhez, a „teremtés koronájához” szólott.

Az ember életének és munkájának hordozója a világ. A világ hit-felfogásunk szerint fejlődő és tökéletesedésre képes élő valóság. Szemünk láttára fejlődik és nő óriássá. A világba Isten értékcsírákat helyezett, melyeknek megismerése, kibontakoztatása, ápolása és munkálása a mi feladatunk. Ez azt jelenti, hogy a vallásos ember nemcsak *él a világban*, hanem *együtt él vele*, formálja, alakítja és jobba kívánja tenni. Az ember a világ építőmestere. Ugyanakkor a világ és annak eredményei is segítik az „emberré válás” folyamatát.

Az ember nem rabszolgája, nem alattvalója, hanem szabad gyermeke és örököse a világnak. A világban az ember soha nem válhatik eszközzé, hanem mindig és kizárólag csak cél marad. A vallásos ember nemcsak a világnak, hanem Istennek is gyermeke. Gyermeki hivatása éppen az, hogy a világban együttmunkálkodjék Istennel.

Az unitárius és szabadelvű keresztény vallás a világ felé fordítja tekintetét. Ez a világ felé fordulás azt jelenti, hogy nekünk jobban a viláért kell élnünk. Többet és jobban részt kell vennünk mindenben, ami evilági és emberi. A vallásnak a világ és az ember mellé kell állnia, az élet minden javában az emberért és az ember mellett kell szolgálnia. A vallásnak részt kell vennie egyfelől az ember evilági boldogulásának elősegítésében és szolgálatában, másfelől a lélek örök vágyaiban, reménységében és kitárulásában Isten felé.

Az ember szabadsága

Két út áll az ember előtt: az egyik az élet, az alkotás, a másik a halál, a pusztulás útja. Az élet útja a szabadság útja, a halál útja a szabadság hiánya. A vallásos embernek választania kell a két lehetőség között. A választás szabadságot feltételez. De van-e szabadsága az embernek? Úrrá tud-e lenni ösztönein és hajlamain? Tud-e gondos mérlegelés alapján dönteni a cselekvési motívumok között? A kongresszus az ember szabadsága mellett foglalt állást. Az ember szabad erkölcsi lény. Szabadsága tulajdonképpen a cselekvő én önelhatározása, a léleknek az a képessége, hogy belső és külső kényszertől függetlenül választani képes az előtte álló lehetőségek, értékek között. Ugyanakkor célokat is állít maga elé, melyeknek elérésére összpontosítja minden erejét.

A szabadság nemcsak függetlenség, hanem magasabb értelemben vett elkötelezettség is: valamire és valamiért való szabadság. Csak a szabad ember tud ösztönein és hajlamain uralkodni, csak ő tudja erőit irányítani, legyőzni aggodalmait, hogy a lélek sötéttségétől szabaduljon.

A szabadságnak felismerése ismert jelenség a vallás világában. A hinduizmus és a buddhizmus a „Karma” fogalmában tanítja, hogy az embernek szabadsága van alakítani saját életét és befolyásolni lelkének végső nyugalmát. Az ószövetségi vallás határozottan állítja az ember szabad választási képességét: „... életet és halált adtam előtökbe... Válaszd azért az életet, hogy élhess” (5 Móz 30, 19). Jézus evangéliumának alaptétele az ember erkölcsi szabadsága. A szekuláris humanizmus és a különböző pszichológiai iskolák az embert mind úgy fogják fel mint szabad szellemet, aki képes mérlegelni a lehetőségeket, és szabadon tud választani közöttük. Einstein szerint „a választás képessége és gyakorlása az élet koronája” az ember számára.

A szabadságot csak úgy lehet megtartani, ha értelemmel és felelősséggel élünk vele. Ellenkező esetben elsorvad, és az ember belső és külső kényszerítő hatalom rabszolgája lesz. A szabadság és felelősség elválaszthatatlan fogalmak. Az ember az egyedüli lény, aki szabadon és felelősen képes és tud élni. Az ember felelősséggel tartozik önmaga, embertársa és a világ iránt. Az önmaga iránti felelőssége azt kívánja, hogy találja meg önmagát, dolgozzék önmaga megvalósításán, fejlessze ki képességeit, hogy „önmaga” legyen, „ember” a szó igaz értelmében. Az embertársaiért való felelőssége azt jelenti, hogy embertársaival és embertársaiért kell élnie, őket tisztelnie és szolgáló szeretettel szeretnie kell. A világ iránti felelőssége azt jelenti, hogy a világot kell szolgálnia, s tevékenyen részt kell vennie egy tökéletesebb világ kialakításában. A felelős szabadsággal bíró ember dönti el, hogy meddig és milyen eredménnyel fog előbbre jutni a fejlődés folyamata.

A felelős szabadság azt kívánja az embertől, hogy minden döntésében legyen tekintettel az igazságosságra. Enélkül a szabadság tartalmatlanná válik.

A felelős szabadság élése erős akaratot és minden kockázatot vállaló bátorságot kíván az embertől. Ugyanakkor olyan nevelést is igényel, mely tudatosítja az emberben az élet iránti köteles tiszteletet és a felebaráti szeretetet.

A felelős szabadság igazolója és útmutatója számunkra Jézus, aki maga volt a szabadság. Szóban és cselekedetben küzdött az emberek minden megkülönböztetése ellen. Az evangéliumokon végigvonul Jézusnak a szegények, elnyomottak, a társadalomból kizsájtottak iránti szeretete, s ez a cselekvő szeretet tetteikben is megnyilvánult. Embertársait a kötöttség, az elnyomás és a rabság világából a szabadság világába hívta, hogy mint szabad emberek éljenek embertársaikért, és szeretettel szolgálják egymást. A felelős szolgálat igazsága teszi szabaddá az embert. A szabadság felé vezető út a szeretet. A szeretet Isten ajándéka, melyet az ember minden ellenérték nélkül kap, de köteles azt embertársaival megosztani.

A kongresszus foglalkozott az I. sz. bizottság előterjesztése alapján az emberi szabadság egyes korlátaival is, mint pl.: a biológiai, pszichológiai adottságok, továbbá a szegénység, tudatlanság, elnyomás stb. Ezek közül legveszélyesebb az elnyomás. A történelem folyamán az elnyomásnak számtalan formájával találkozunk: például a vallási elnyomás jelenségével napjainkban is találkozunk egyes vallásos szer-

vezeteknél. Ezek a közösségek főleg a megfélemlítés és a dogmatizmus eszközeivel próbálják elnyomni híveik szabadságát. A szabadságot azonban nem tudják megsemmisíteni, legfeljebb csak korlátozhatják. Az ember éppen szabadságánál fogva a korlátok fölé tud emelkedni és képes mint szabad erkölcsi lény élni.

A felelős szabadság megkívánja, hogy minden keresztény ember és közösség az igazságosság szellemében foglaljon állást az élet mellett.

Az ember szabadsága napjainkban lassan bár, de állandóan erősödik és tért hódít. A szabadság növekedésének különböző jeleit láthatjuk az élet minden terén. Így pl. a tudomány és technika, melyek az ismeretek, értékek és szolgálatok gazdagságát hozzák létre, nemcsak fokozzák az ember anyagi jólétét, hanem hozzásegítik a nagyobb szabadsághoz is. A nevelés terén az elnyomó tekintély helyett szabadabb szellem érvényesül. A szabad és örömteljes életre való törekvés mind szélesebb körben terjed a világon. Az ember nem csupán azért él, hogy dolgozzék, hanem, hogy örüljön is az életnek. Az élet örömeit nem megvetni vagy elkerülni kell, hanem megbecsülni és emberhez méltó módon élni velük.

Az egyházi szervezetek életében hasonlóképpen erőteljesen jelentkeznek a nagyobb szabadságra irányuló törekvések. A szabadság új és mélyebb értelme felé indult el a katolikus egyház is a második vatikáni zsinat óta. Hasonló törekvésekkel találkozunk már több ideje az ortodox egyháznál és hasonló jelenségek vannak a protestáns egyházaknál is. A hívő embernek hivatása a szabadság. Jézus arra hívja követőit, hogy azok mellé álljanak, akik bátran nemet mondanak az elnyomó erőknél, a szegénységnek, a betegségnek, a félelemnek, a gyűlöletnek, az önmegelégedettségnek, az ember-megkülönböztetés minden formájának. És ugyanakkor mondjanak határozott igent az életnek, a jó, igaz, szép értékének, és mindannak, ami felszabadítja az embert a testi-lelki szolgaságból. Ezt a hivatást vállaló „christianus“-ról írja levelében Pál apostol: „És azért imádkozom, hogy a szeretetetek még jobban-jobban bővüljenek ismeretben és minden értelmességben, hogy megismerhessétek, hogy mi a rossz és mi a jó, hogy legyetek tiszták és botlás nélkül valók... teljesek lévén az igazság gyümölcseivel” (Fil. 1, 9—11).

A világvallások dialógusa és az ember jövője

A 3. sz. — (Világvallások dialógusa — The Dialogue of World Religions) — bizottság tanulmánya³ alapján foglalkozott a kongresszus a világvallások dialógusának és az ember jövőjének kérdésével.

A vallások dialógusa nem új kérdés a IARF számára.⁴ Alapításától kezdve feladatának tekintette, hogy a különböző vallások közeledését és együttműködését a szabadság szellemében és az igazság szeretetében elősegítse. Természetes volt tehát a kongresszus állásfoglalása a világvallások dialógusa mellett, mint amely hatékonyan szolgálhatja az ember szabadságát és jövőjét.

A dialógus jelene és jövője

A kongresszus reálisan értékelt a dialógus jelenlegi helyzetét és jövőjét. Komoly eredményként könyvelte el, hogy a dialógus megindult a keresztény felekezetek között, hogy az Egyházak Világtanácsa és a Vatikán mélyítik és szélesítik dialógusi érintkezésüket, és hogy kezdeményező munka folyik a nem keresztény vallásokkal való párbeszéd előmozdítására.

A kongresszus szerint lehet és kell dialogizálni, pozitív módon, úgy, hogy abból tényleges jó származzék nemcsak az érdekelt egyházak és a vallások tagjaira nézve, hanem az egész emberiségre, színre, fajra és világnézetre való tekintet nélkül. A dialógus céljánál fogva mindig időszerű és szükséges. Az előítéletek megváltoztatása, a kölcsönös megértés, az igazságosság minél átfogóbb megközelítése és a közös cselekvés szorgalmazása az ember szolgálatában — mindez csak dialógus által valósítható meg.

A dialógus jövője érdekében azonban tudomásul kell vennünk, hogy az emberiségnek alig egynegyed részét teszik ki a keresztények. Ez a tény annak a felismerésére kell indítson, hogy az emberiség többségét nem érdekelhetik a kereszténység felekezeti megosztottságából fakadó hitelvi és szervezeti viták. Érdekli ellenben az ember élete és minden egyes embert mélyen érintő kérdése: hogyan lehet ezt a földi életet emberhez méltó módon leélni. Ennek a kérdésnek a megoldásához joggal várhatja az emberiség a keresztény felekezetek hozzájárulását is, melynek csak egy útja van: a másokért való élés, felelős szolgálat. Ezen az úton együtt járhatnak és dolgozhatnak a közös jóért mindazok, akik felelősséget éreznek az emberért, a haladásért, akik jó akarral képesek együttműködni és mindent megtenni a népek barátságáért, a földi javak igazságos elosztásáért, a háború megakadályozásáért, egyszóval a béke ügyéért. Ez pedig az emberi együttélés és az alkotó munka lehetőségének és örömeinek a biztosítását jelenti.

Ez az egy úton haladás és együttműködés nem kívánja a keresztényektől, hogy *előbb* helyreállítsák hitelvi és szervezeti egységüket. Minden ilyen törekvés a valóságban álmok és illúziók kergetését jelentené. A szolgálatban való egységünk alapja az a tény, hogy mindnyájan az emberiség tagjaiként élünk a földön. Mi egy családhoz tartozunk, a legnagyobbhoz a földön: az ember családjához, az egész emberi nemzetséget ugyanis Isten egy vérből teremtette. S bár szín, faj és világnézet tekintetében különbségek vannak közöttünk, de életünk döntő kérdése: az élet és annak védelme, közös kérdés. Ennek a megoldása érdekében várja és igényli is az emberiség azokat a megnyilatkozásokat és cselekedeteket, melyek utat mutatnak a magasabb rendű élet megvalósításának és megvédésének lehetősége felé.

A dialógus megindult, de a munka nagyobb része még hátra van. Az elvégzendő munka egy, a szabadság, igazságosság és az emberszeretet jegyében folyó gyakorlati dialógust kíván. Ez a jövő útja, egyedül ez szolgálja az ember szabadságát és jövőjét. Az IARF ebben a dialó-

gusban teljes odaadással és felelősséggel részt vesz. Lehetőségei és korlátozott anyagi forrásai miatt azonban nem kíván új dialógusszervezetet létrehozni, hanem támogatja és közreműködik minden olyan törekvéssel és szervezettel, mely az ember és a világ szolgálatában keresi a vallások találkozásának és együttműködésének a reális alapját.

Az IARF struktúrájánál fogva abban a helyzetben van, hogy közvetíteni tudja és ösztönözni a dialógust egyfelől keresztény felekezetek, másfelől a keresztény és nem keresztény vallások között is.

A kongresszus ajánlotta a tagcsoportok közötti reális dialógus megindítását, úgyszintén a velünk rokonszenvező, irántunk érdeklődő vallásos szervezetekkel. S mivel az IARF-ban a keresztények mellett hindu, buddhista, shinto és iszlám csoportok is vannak, elérhetővé válik egy tág körű dialógus lehetősége is.

Általános kívánság volt, hogy a dialógus legyen még elevebben gyakorlati és szélesebb körű a jövőben, mind a témákat, mind a beszélgető társakat illetően. Kölcsönös jóakarásban, megértésben és szeretetben együtt lenni és együtt szolgálni, egymással és minden jóakarató emberrel, a világ és az ember szolgálatában — ez a gyakorlati dialógus reális lehetősége és nagyszerű feladata a jövőben. Ez a mi ügyünk, állapította meg a kongresszus. S ha jól szolgáljuk az ügyet, az úgy jól fog szolgálni minket.

Az ember jövője

Nagy érdeklődést váltott ki a kongresszus résztvevői között a 4. sz. „Béke, igazságosság és emberi jogok — Peace, Justice and Human Rights” — bizottság tanulmánya.⁵ A bizottság az ember szabadságának és jövőjének társadalmi vonatkozásaival foglalkozott, és feleletet keresett napjaink sokat vitatott kérdésére: van-e jövője az embernek, és hogyan tud a vallásos ember felelős módon részt venni a jövő alakításában?

A kérdés tárgyalása során felemelő módon nyilatkozott meg a kongresszus optimizmusa az ember jövőjét illetően. Az embernek jövője van és felelőssége a jövő alakításában — ez az unitáriusok és szabadelvű vallásos emberek hitbeli meggyőződése. A jövő a béke, az igazságosság és az emberi jogok biztosításával jut emberközelbe. Általuk pedig biztosítjuk úgy a jövőt alakító ember szabadságát és méltóságát, mint a társadalom igazságos fejlődését.

Az emberi alapjogok sorában első helyen a béke áll. Ez az emberiség „lenni vagy nem lenni” kérdése. Béke és felelősség a világért, az emberiségért, az életért: ez minden cselekvés súlypontja. Ez a magyarázata annak, hogy napjainkban a politika legnagyobb feladata lett az emberek és államok közötti béke.

„A béke a technikai korszak létfeltétele.” A második világháború után egyre erősebben megnyilvánuló szociális, gazdasági és kulturális összefonódás, valamint a hadi technika fejlettsége, amely le-

hetővé teszi minden élet megsemmisítését, közös sors részesévé teszi az emberiséget. Ebben a közösségben elviselhetetlen a háború mint a konfliktusok megoldásának eszköze, és a béke egyetemes emberi ügy, mely csak közös erőfeszítések eredményeként jöhet létre. Ezek az erőfeszítések arra irányulnak, hogy megszilárdítsák a társadalmi és nemzetközi igazságosságot, megőrizték és előmozdítsák az emberi jogokat, és megtalálják a feszültségek békés, emberhez méltó megoldásának eszközeit.

A béke a kongresszus szerint a vallásos ember egzisztenciális kérdése. A vallás lényegénél fogva ellentmond a háborúnak, rombolásnak, és megsemmisülésnek. A béke megvalósításának egyik feltétele éppen az élet- és emberszeretet. A vallásos embernek tehát hitéből fakadó kötelessége küzdeni és együttmunkálkodni a békéért minden jóakarátú emberrel.

Az IARF tagjai, a béke biztosítása érdekében kísérjék figyelemmel a világpolitikai eseményeket, tanulmányozzák a háború sokféle okát és a béke feltételeit, hogy helyes ítéletet tudjanak alkotni és egy új békétudat kialakításában tevékenyen részt vehessenek. Ugyanakkor támogatásuk azokat a nemzeti és világszervezeteket is, melyek értékes munkát végeznek a béke helyreállítása és megvédése, valamint a tömegpusztító fegyverek korlátozása s az általános leszerelés érdekében.

Az igazságosság az emberszeretet velejárója, s mint ilyen a humanum szerves része. Tartalmánál fogva egyetemes társadalmi követelmény, mely az egymásért való élést parancsolja egyénnek és közösségnek egyaránt. Az igazságosság utáni vágy és törekvés a második világháború után elemi erővel jelentkezik szerte a világon. A fejlett és fejlődésben levő országok között mélyreható különbségek vannak gazdasági, politikai és kulturális téren. Egyesek magas fokú jólétben és kultúrában, mások szegénységben és tudatlanságban élnek. A világ javainak 80%-a egy törpe kisebbség birtokában van. A gazdag és szegény országok közötti szakadék állandóan mélyül. Ehhez járul még az ember faji, társadalmi, vallási stb. megkülönböztetése, az elnyomás és kizsákmányolás különböző formái, melyek mind fokozzák a társadalmi igazságtalanságot.

A társadalmi igazságosság érvényesítése terén jelentős eredményeket ért el az emberiség, de még sok a tennivaló. Jelentős munkát végez ezen a téren az ENSZ is. Az 1972. évi közgyűlése felhívást intéz a gazdag és fejlett országokhoz, hogy nemzeti jövedelmük 1%-át adják a fejlődésben levő államok támogatására. A kongresszus nemcsak magáévá tette ezt a felhívást, hanem ugyanakkor kérte a vallásos embereket és egyházakat, hogy évi jövedelmük 2%-val járuljanak hozzá a szegény országok segélyezéséhez, az ENSZ vagy más szervezetek útján. Ez a felajánlás emberszeretetünknek beszélő bizonyítétele lesz.

A kongresszus hozzájárulását az igazságosság megvalósításához hitbéli kötelességnek nyilvánította. A békés egymás mellett élés elve így egészül ki az egymásért való élés követelményével.

Az emberi jogok a humánus megvalósításának biztosítékai. Tiszteletben tartásuk maga után vonja az egyéni szabadság és annak gyakorlásához szükséges demokratikus struktúra megteremtését, fenntartását és védelmét. Továbbá az egyéni szabadság és demokratikus struktúra felhasználását az ember anyagi, társadalmi és kulturális jóléte fejlesztéséhez.

Az emberi jogok védelme jövőnkre kiható egyetemes emberi követelmény. Az IARF feladatának tekinti, hogy támogassa azokat a nemzetközi akciókat, amelyek az alapvető emberi jogok védelmét és fejlesztését szolgálják. Az emberi jogok védelme a vallásos ember számára az emberszolgálat kiváló alkalmát nyújtják.

A béke, igazságosság és emberi jogok az örök emberi törekvések és látások végső értelmét és célját alkotják. Mint ilyenek kölcsönösen függenek egymástól. Béke nélkül az emberi jogok elsorvadnak és az igazságosság önző érdekek áldozata lesz. Az emberi jogok biztosítása és gyakorlása nélkül az igazságosság és béke bizonytalanná válik. Igazságosság nélkül pedig béke nem lehetséges.

A béke, igazságosság és emberi jogokkal kapcsolatban a kongresszus az egyik legsürgősebb feladatnak az ENSZ és más, az emberiség jövőjét szolgáló nemzetközi szervezetek támogatását tartja. Hozzá kell mindannyian járulnunk az ENSZ állandó erősítéséhez és tökéletesedéséhez, hogy ezáltal az emberiség jövőjének kilátásai a XXI században, biztatóbbak és megnyugtatóbbak legyenek.

Az ember felelős jövője alakításáért. A jövő iránti felelősség felismerése indítja a vallásos embert arra, hogy ott álljon azok között, akik az emberiség jövőjéért dolgoznak. A vallásos embernek részt kell vennie mindenben, ami az élet jobbá tételét kívánja. A hívő ember örül a jónak, bízik az igazban, és boldog, ha a jók száma körülötte vagy akárhol a világon gyarapodik. A hívő ember megtesz minden tőle telhetőt, hogy ő is gyarapítsa a jót és az igazak számát. A kongresszus itt látja az IARF egyik fontos feladatát: ébresztgetni és tudatosítani a hívő ember részvételének kötelességét és felelősségét a jövő alakításában.

Az ember szabadságát és jövőjét a kongresszus az egymásért való élésben, az ember és a világ szolgálatában látja biztosítottak. A szolgálatban nyer értelmet és igazolást az örök humánus, és válik elérhető valósággá az emberiség boldog jövője. A kongresszusnak ez a bátor emberhite és optimista jövőlátása nem könnyelmű hiszékenység vagy delíbiáb kergetése, hanem a valóság felismerése, a tények látása és építés a tényekből. De mindig a hit hegyeket mozgó erejével és isteni reménységgel. Íme ez az ember, szabadsága és jövője.

A heidelbergi kongresszus az unitárius és szabadelvű keresztény egyházak új embertanát fogalmazta meg és az erkölcs világának régi igazságait foglalta új formába és hozta emberközelbe. Ebben áll az IARF XXI. kongresszusának nagy értéke és jelentősége.

DR. ERDŐ JÁNOS

JEGYZETEK

¹ Az unitárius és szabadelvű keresztények világszövetségét 1900. május 25-én alapították Bostonban (USA). A szervezet hivatalos nevét kezdetben így állapították meg: „International Council of Unitarian and other Liberal Religions Thinkers and Workers” — Unitárius és más szabadelvű vallásos gondolkozók és munkások nemzetközi tanácsa.

² Reports to the XXI Congress of the IARF „The Man, his Freedom and his Future”. Den Haag, 1972.

³ Uo. 6, 14.

⁴ Uo. 22.

⁵ Uo. 29.

ADATOK AZ UNITÁRIUS ISTENTISZTELET TÖRTÉNETÉHEZ A XVI. SZÁZADBÓL

Christian Massa¹, barcarozsnyói szász pap, mint a barcasági esperesség jegyzője, értékes adatokat örökített meg János Zsigmond temetéséről. A küldöttség megfigyeléseiről készített latin nyelvű feljegyzései ugyanakkor fontos adatokat tartalmaznak az unitárius istentiszteletről és a temetés lefolyásáról.

Brassó, pünkösd előtti vasárnap

A kancellár úr meghagyása ebből a kerületből, annak bármelyik káptalanjából, hat papot idézett be, akik kiküldettek ő királyi Felsége temetésére, amelyet május 17-ére tűztek ki, nevezetesen az alábbi tisztelendő férfiakat: a brassói², codleai³ és cristiani⁴ papot, akik a következő napon a brassói bíró úrral együtt útra keltek. A brassói bíró úr pedig maga mellé vette társakul Kertsch Lőrincz⁵, Abstemius Gallus⁶, Fronius Mátyás⁷ és Hintz Balázs urakat. Ők, mindkét rendűek, egyháziak és világiak elindultak Barcaságból nemcsak a fejedelem temetésére, hanem Erdélyország akár kormányzójának, akár vajdájának a megválasztására is. A temetésnek Alba Iulián, a válsztásnak pedig Tordán kellett lefolynia.

Brassó, pünköst előtti vasárnap

Először is ebben a gyülekezetben leróttuk bizonyos külföldi utazásokra fordított, a hitelezőknél felgyűlt adósság utáni illetékeket.

Itt elmondatták velem a fejedelmi udvarba való küldetésem végbemenetelét, amit röviden meg is tettem, amint fennebb jeleztem. Rövidre fogott elbeszélésem befejeztével a brassói lelkipásztort⁸ kérték fel, hogy számoljon be a fejedelem temetését illető küldetéséről, amit meg is tett körülbelül ebben a formában: Az esperes úr úgy határozott, hogy engem⁹ György¹⁰ és Péter¹¹ urat küld ki erre a követségre.

Tehát Dominica Cantataen (húsvét utáni negyedik vasárnap) útra kel-
tünk, kedd napon érkezünk meg Nagyszebenbe és üdvözlöttük a szu-
perintendens¹² urat. Végül arra kértük őt, hogy szíveskedjék minket
utasítással ellátni, hogyan is kell viselkednünk. A szuperintendens úr
elmondta, ő maga is már felkészült, hogy a reggeli befejezése után
ugyanoda induljon, és azt kívánta, hogy ne csak utazzunk, hanem
reggelizzünk is vele együtt. Reggelizés után elmentünk egészen
Girbováig Junck Antal¹³ úrhoz, a következő napon, szerdán megér-
keztünk Sebesre, és a szuperintendens azonnal Alba Iuliára küldötte
Árkosi Péter urat a Kancellár¹⁴ úrhoz, hogy megkérdezze, melyik
napon lesz a felséges fejedelem temetése; ha valami késedelem lenne,
ő azt szeretné, ha a szász pásztor urak az ő testvérénél maradnának
Sebesen, Simon úrnál, a temetés idejéig, és ha az ő Tisztelendő Nagy-
sága engedélyével ne lennének kénytelenek a fejedelmi udvar tolon-
gásában vesztegelni. A nagyságos kancellár úr hozzájárult a szuper-
intendens úr kéréséhez. „A szombat napra várjuk — úgymond —
Lengyelországból a kiküldötteket; térjetelek vissza, akkor biztosabb
választ fogunk adni; helyes, ha közben Sebesen várakoztok.” Szombat
napon, amikor a szuperintendens úr a kancellár urat felkereste, és
a generális dékán úrral, valamint néhány más urakkal a kancellár
úrnak az egyházi részvétet kifejezte a fejedelem halála miatt, újból
megkérdezték tőle, mikor lesz a fejedelem temetése. Nekik a szerda
napot állapította meg. Ennélfogva kérték a kancellár urat, hogy bizal-
masan közölje velük, miként viselkedjenek ezen a temetési szertar-
táson. Ő kifejtette nekik, hogy Dávid Ferenc úr fog prédikációt tar-
tani magyar nyelven, a gyászbeszédet pedig Sommer János¹⁵ fogja
tartani. Továbbá arra kérték, hogy ne kényszeríttessenek a szász lel-
készek is részt venni azokon az istenkáromlásokon és gyalázatos
tanításokon. A kancellár úr ezt felelte: senki sem kényszerít titeket,
ha nem akartok részt venni; de én mégis úgy vélem, hogy ők maguk
mérésékelní fogják beszédeiket, nehogy valakit megsértsenek.

Szerda napon (május 23), az Úr mennybemenetelének előestéjén,
korán reggel mindnyájan átmentünk Alba Iuliára. Mindjárt bementünk
a fejedelmi udvarba, ahol láttuk a temetési előkészületet: láttunk két,
fekete posztóval egészen betakart pejlovat, úgyhogy semmi sem volt
látható belőlük, csak a szemük; öt más ló arannyal átszőtt selyem-
takarókkal volt beborítva, az egyik külön díszekkel ékesítve, rajta
kezében fekete keresztet tartó fiú ült; ott volt a fejedelem jelvé-
nyével díszített zászló, a királyi pálca, az országalma, mindezek a
felső részükkel a föld felé fordítva; végül a halotti gyülekezet a fel-
séges fejedelem udvarából levonult a templomba ilyen menetrend
szerint: elől mentek azok, akik lóval voltak; a lovakat kézen vezet-
ték, kivéve azt az egyet, amelyen egy fiú ült, ennek az volt a pa-
ranca, hogy mihelyt a templomhoz érkezik, úgy essen le a lóról,
hogy a lándzsa, melyet vitt, eltörjön; a fiú mihelyt odaérkezett, ön-
magát kímélve könnyedén leesést színlelt. Ezek után következtek
az iskolás gyermekek, utánuk az ifjak az iskolából, végül Sommer
János és Jeckel Bernát, legutoljára pedig Dávid Ferenc egy öreg
pappal és az akkori ariánus eretnekek. Azután következtek a szász

lelkipásztorok iskolamesterei, végül maguk a pásztorok körülbelül huszonötön, hármanként egy sorban, akik között legutoljára Hebler Mátyás szuperintendens úr, Sibiu lelkipásztora, a generális dékán úr, és Glatz (Calvinus) Mátyás úr a riomfalvi egyházközség pásztora haladt.

Ezt követte maga a holttest, és a rávarrt piroskeresztes, bolyhos, fekete bársonyposztóval bevont koporsót hat nemes vitte az előkelőbbek közül. Békés Gáspár jobb felől fogta a bársonyposztót. Következtek a zászlótartók és jelvényhordozók, akik között a legkiválóbb Apafi Gergely, ő vitte a zászlót a fejedelem jelvényével, hegyével a föld felé fordítva. Azután azok, akik jogarát, lándzsáit és az országmát vitték. Majd Podolia nádora, a lengyel királyság küldötte, a lengyel nemesek nagy csoportjával. Ezután következtek a magyar nemesek, a székelyek és a szászok. Utána a közemberek sokasága. De mielőtt az említett rendek bevonultak a templomba, az összes többieket a katonák visszanyomták, nehogy bemenjenek a templomba.

A templomban a koporsót letették a temetési szertartás elvégzésére. Az ariánusok két zsoltárt énekeltek el, amelyek után következett a prédikáció, melyet Dávid Ferenc tartott magyar nyelven. Ennek textusa a Prédikátorok könyve 7, 1—2 verse volt: „A halálnak napja jobb az ő születésének napjánál. Jobb a siralmas házhoz menni, hogynem a lakodalmasnak házához menni; mivelhogyminden embernek ez a vége, és az élő ember megemlékezik arról.” A prédikáció végeztével Sommer János latin nyelven szabadon mondott gyászbeszédet, melyet ki is nyomtatott.¹⁶ Ezután ismét az ariánusok kezdtek énekelni, és közben a koporsót a kriptában helyezték el, melléve a fejedelem jelvényeit és fegyvereit, melyeket a háborúban használt, odatették a remek lándzsákat eltörve, hasonlóképpen a jogart is eltörték, és a sirt faragatlan kővel elzárták és beépítették. Miután azt ilyen módon bevégezték, a templomból mindannyian eltávoztak, és ki-kivisszatért szálláshelyére, ahol megkínálták őket étellel, és végül felkészültek a hazatérésre, és még a kancellár úrtól sem vettek búcsút. Ő korábban jelezte volt, hogy sem kihallgatni, sem sokat beszélni nem tud, mert az ő lelke annyira tele van bánattal és szomorúsággal.

1571. május 25-én Erdélyország kormányzójának vagy vajdájának megválasztották, és kihirdették Nagyságos és Jeles Báthori István urat. (Forrás: Christian Massa, Acta Capituli Barcensis: Quellen zur Geschichte der Stadt Braşov—Kronstadt. Braşov—Kronstadt, 1926. VIII. k. 57—59.)

Közli: SEBESI PÁL,
latin eredetiből fordította:
PÉTER LAJOS

JEGYZETEK

¹ Christian Massa 1556-tól haláláig (†1578. február 18.) a barcasági Rozsnyó (Rişnov, Rosenau) evangélikus lelkipásztora 1573—74-ben, majd 1578-ban barcasági szász esperes. Vö. Joseph Trausch, Geschichte des Burzenländer Capituls, Magazin

für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens, III. 1852., 1, 72, 79.

² Iacob Mellebriger brassói főpap.

³ Petrus Veresius Arcusinus (†1572. szeptember 13.), azaz árkosi Veress Péter magyar származású codleai szász pap. Vö. Joseph Trausch, i. m. 80.

⁴ Besztercei Georg Helner, aki 1562—1572 között volt cristiani evangélikus lelkész.

⁵ Laurentius Kerzius vagy Kertsch brassói patricius, Paul Kerzius, a neves brassói orvos apja.,

⁶ Gallus Abstemius vagy Bornemissza brassói patricius.

⁷ Mathias Fronius (1522—1588) brassói tanácsúr.

⁸ Iacob Mellebriger.

⁹ Iacob Mellebriger.

¹⁰ Georg Helner.

¹¹ Petrus Arcusinus.

¹² Mathias Hebler szász szuperintendens.

¹³ Anton Junck sibiui tanácsúr, majd Miercurea Sibiu-i királybíró. 1568-ban Girbova hívta meg papnak. Vö. Siebenbürgische Provinzialblätter. III., 1808, 130.

¹⁴ Csáki Mihály.

¹⁵ Sommer János (1540—1574) humanista műveltségű tanító és tehetséges költő; 1569-ben jött Kolozsvárra és csatlakozott az unitárius reformációhoz. A kolozsvári unitárius főiskolának előbb lektora, majd 1571-től haláláig rektora volt. Mint Dávid Ferenc híve tevékenyen részt vett az unitarizmus megerősítéséért folyó küzdelemben. János Zsigmondról mondott emlékbeszédében a csodálat és magasztalás hangján beszélt az „emberről”, aki oly sokat túrt és szenvedett vallásáért. (Dr. Gál K.: A Kolozsvári unitárius kollégium története, II. 365.; Pirnát A.: Die Ideologie der Siebenbürger Antitrinitarier in den 1570-er Jahren, 17.)

¹⁶ Oratio funebris, in mortem... Ioannis secundi electi regis Hungariae... Scripta a Johanne Sommero Pirnense, schole Claudiopolitane lectore. Claudiopoli 1571 (Heltai). Vö. Régi magyarországi nyomtatványok. Budapest, 1971, 306.

A FILSTICH¹-KRÓNIKA FELJEGYZÉSEI DÁVID FERENC RŐL ÉS AZ 1550—1588-AS ÉVEK NEVEZETESEBB ESEMÉNYEIRŐL

1550-ben áradás.

1554-ben nagy pestis Erdélyben.

1555. okt. 6-án Dávid Ferencet, Dávid varga fiát pappá választják, és okt. 9-én először szónokolt.

1556. márc. 15-én a Karpokrates követő szerzeteseket² Fodor István bírósága idején kolostorukból kiűzik. Ugyancsak azon a napon a szürke kolostorban az oltárt szétrombolják.

1559 tavaszán hó, nyarán szárazság.

1565. okt. 26-án II. János engedelmével Filstich Lőrinc bírósága idején a monostort lerontották.

1566. jan. 20-án kezdte Dávid Ferenc először a háromság dogmáját tagadni és ugyanakkor ellentmondott.

1566. máj. 19-én a marosvásárhelyi zsinaton a magyar papok Dávid Ferenc elnöklete alatt elhatározták, hogy a három személynek és a háromságnak említése megszűnjék.

1566. jún. 8-án Fodor István főbíró összehívta a centumvireket (a tanácsot) s azokkal elhatározta, hogy a háromság dogmája eltöröltessék. Azonban mindkét nemzet papjai: Titus Mihály és Kratzer György urak ellenmondtak s lemondani akartak.

Jún. 11-én Dávid Ferenc az ugyanott összegyűlteknél ezt mondta: jobb lesz, hogy én egyedül távozzam, minthogy három távolíttassék el.

1568. jún. 14-én II. János király követei: Cziereni (?) (Cserényi) István és Mikola János bevezették a magyarokat a nagytemplomba.

1579-ben fogták el Dávid Ferencet Báthory Kristóf fejedelem parancsára, s Báthory István lengyel király beléegyezésével ápr. 26-án Tordára vitték, onnan Kolozsvárra visszahozták. Ugyanitt május 29-én bebörtönözték, végre Dévára vitték, ahol befejezte életét.

1579. szept. 12-én öntötték a nagyobbik iskolában a kolozsvári nagyobb harangot.

1580-ban jöttek be a jezsuiták Kolozsvárra és 1588-ban kiűzték őket.

JEGYZETEK

1. *Filstich Lőrinc*, kolozsvári polgár s a város főbírája, a XVI. sz. második felében krónikaszerű följegyzéseket készített latin nyelven korának nevezetesebb hazai eseményeiről. Krónikájában főleg Dávid Ferencsel foglalkozik, akinek kortársa és híve volt, az unitarizmusnak pedig lelkes támogatója.

Filstich krónikás följegyzéseinek csak töredéke maradt fenn egy kolligátum táblájának belső oldalán Graffius Gáspár kolozsvári szász papnak kézírásos kivonatában. A bejegyzés valószínűleg a XVII. század első felében történt. A kötet két műből áll: Honterus, *Rudimentorum cosmographiae libri duo*, Cracoviae 1530 és Alsted, *Rudimenta linguae hebraicae et chaeldeicae*, Albae Juliae 1635. A kolligátum tulajdonosa az 1940-es években egy zsidói orvos volt, a kötet további sorsa ismeretlen.

A Graffius készítette kézírásos krónikakivonatot Kelemen Lajos történész fedezte fel és másolta le a kolligátum tulajdonosának engedélyével, s engedte át felhasználás végett Botár Imre tanárnak. Botár Imre a kivonatot magyarra fordítva publikálta az *Unitárius Élet* c. időszaki lap 1949. január 15-i (III. évfolyam, 1. sz.) számában.

2. A dominikánusokat nevezi így. Karpokrates a Kr. u. II. században élt, s a gnosztikus filozófiát a kereszténységgel egyeztette. Tagadta Krisztus istenségét. Azért nevezi az ő követőinek a dominikánusokat, mert ezek a szeplőtlen fogantatásról vitatkoztak a ferencrendiekkel.

A ROMÁNIAI ÉS AZ ANGOL UNITÁRIUS EGYHÁZ KAPCSOLATÁNAK TÖRTÉNETÉBŐL

A Korunk 1972 augusztusi számában napvilágot látott két ismeretlen Bowring¹-levél, amelyet a regényes életű nagy államférfiú és műfordító írt 1827-ben az erdélyi unitáriusok híres kolozsvári tanárának, Molnos Dávidnak (1778—1836). Ezekben a levelekben Bowring az „erdélyi popularis literatura” iránt érdeklődik (Vö. uo. 1243).

A levelek közlését bevezető sorokból arról is tudomást szerezhet az olvasó, hogy a Román Akadémia Kolozsvári Fiókjának Könyvtárában (volt Unitárius Kollégium Könyvtára) még egy harmadik levél is található — ugyanattól a szerzőtől. Jelzete: Ms. U. 780 / A., 85—86. l. Címe: „Joannes Bowring Congregationis Unitariorum Londinensis Minister a Secretis admodum Reverendo Davidi Molnos Rectori ac Professori Claudiopolitani Collegii Unitariorum in Transylvania Clarissimo” (John Bowring, az unitáriusok londoni közösségének titkára — főtisztelendő Molnos Dávidnak, a Kolozsvári Unitárius Kollégium híres rektorának és tanárának, Erdélyben).

Az utóbbi levelet 1827 júliusában írta Bowring — latinul. A könyvtár kézirat-állagában található példány nem a szerző saját kezű írása, hanem az eredeti szövegnek Körmöczy Józseftől (kissárosi tanító) származó s feltehetően hű másolata.

E sorok írója kedves kötelességének tesz eleget, amikor ezt is hozzáférhetővé teszi az érdeklődőknek, mert nézete szerint tartalma egy újabb színnel gazdagítja a most száz éve elhunyt Sir John Bowringra vonatkozó ismereteinket, ugyanakkor némi fényt vet a romániai meg az angol unitarizmus az idő tájt kezdődő, de később egyre inkább kiterjedő kapcsolataira is. Az utóbbiak pedig fölöttébb hasznosak voltak, és — amint a rendelkezésünkre álló érdekes levelezésből futólag is megállapítható — megérdemelnék, hogy valaki alaposan tanulmányozza őket.

A levél szövege szó szerinti másolatban²:

„Literis a te datis XII. Kal. Martii, quum antea breviter responderim meo ipsius nomine, nunc denuo iisdem ex eo, quod gero in nostra Unitariorum Congregatione, officio, ad respondendum fusius progredior. Nimirum mala Domini Foxii³ valetudine eadem nostra Congregatio adducta est, ut alterum sibi Ministrum a secretis pro externis negotiis proque labente anno eligeret, quo factum est, ut scribendi

ad Te munus mihi sane perquam jucundum in me reciderit, qui is sum, qui nullam rem tam in votis habeam, quam ut hoc, cui nunc initium datur, epistorale commercium Anglicos inter et Transylvanos Unitarios eventum fortiatur felicissimum.

Lectae fuerunt literae tuae superiori hebdomade in eo, qui apud nos celebratur, annuo conventu, cujus Tibi descriptam ex tabulis enarrationem mitto, nosque magna perfudit laetitia spes, quam ex ipsis concepimus, futurae in posterum majoris, quam antehac, et arctioris inter Congregationem nostram et vestram consuetudinis; quam utramque Congregationem ego suspicio, tanquam purae et sacrosanctae de Deo Uno Veritatis custodem, in tanta mentis caligine; quae tot hominum aetates ad usque hanc nostram, qua vivimus, permeavit.

Hanc igitur quam Tibi mitto enarrationem legendo certior fies, haud dubio cum magno Animi Tui oblectamento, Fidem nostrorum dogmatum non per hanc nostram magnam Britanniam solum, sed multo etiam magis per Anglicos Unitos status, qui in America sunt longe lateque increbescere; et vero maximam spem alimus fore, ut ibi paulatim removeanatur ex puro et pellucido Novi Foederis textu eae, quae ipsi penes multos incumbunt nebulae, quibusque genuinus ejus sensus obscuratur, vel potius distorquetur. Quum igitur eos, qui in cognoscenda veritate progressus certissime ubique fiunt, pio cum gaudio videamus, magno flagramus desiderio quantum in nobis sit, eosdem promovendi, et splendidissimum lumen illud, aliorum mentibus communicandi, quod Dogmati de Deo Uno seu de Deo Patre per Evangelium proclamato in eodem Evangelio circumfusum est.

Sciatis etiam oportet fidem hanc nostram non in hoc regno tantum et in America, sed in aliis quibusdam Europae et Asiae regionibus placido, sed firmo tamen gressu procedere; et quidem inter Genevenses plerique eorum, qui inibi sunt, Ecclesiae Pastorum trinitariae et calvinisticae fidei, nuntium miserunt, inter Gallos quoque Dei Unitos nonnullos Patronos invenit; quantum vero attinet ad hanc nostram Britanniam, Unitariae communionis templa supra centum numerantur; a nobis etiam Calecutii apud Indos Evangelii Praeconium seu Evangelica Missio recenter stabilita est, per eamque, eruditissimus si unquam alius, illius gentis Brachmana (Rammohun Roy⁴) in Unitariam Christianam fidem conversus, praeclaram ipsius Apologiam in lucem edidit; nec non Madrastii aliquis est, quamvis exiguus Unitariorum coetus.

In Americanis unitis statibus nostra templa magno numero sunt, notsrique stabilitam ibi Societatem habent, eo fine, ut Unitaria Institutio efficacius propagetur. Hic in Britannia nullam nos ecclesiasticam auctoritatem agnoscimus, nec qui inter nos sunt religionis ministri, qui quidem omnes communi Congregationis suffragio tali numeri cooptantur, ordinationem ullam receperunt, paucis fortasse exceptis: iidemque literis rite informati sunt in nostro Unitariorum Eboracensi Collegio⁵, sunt, qui pene omnes et scientia et ingenio praestantes. — Nulla aliorum coetuum ex aliis Dependens est, nec ulla societas, aliorum cum aliis, nisi voluntaria. Ministrorum Ecclesiae inter nos non aliud est stipendium, unde alantur, quam quod ex spontaneis cujusque Congregationis oblationibus colligitur, nec in praesentiarum

ullis poenis ex lege civili vexamur, uti annis abhinc non ita multis vexabamur. Nostra cum fratribus nostris Americanis religiosa communicatio frequens est, quorum verbi Dei Ministris, siquando huc veniunt, et apud nos diversantur, nostrum cedimus in templis concionarium suggestum, nec dubitamus quin suum ipsi nostris ministris concedant, si qua ejus rei per tempus se se offeret occasio. Nulla intercedit nos inter et Borussios Unitarios consuetudo, nec praeter eam, quam Tuis literis debemus de iis notitiam, esse in Borussia Unitarios aut unquam fuisse sciremus. Impense cupimus Epistolare instituire Commertium cum Unitariorum Congregationibus quibuslibet ubicunque terrarum illae extent, aut cum nostrae fidei hominibus cujuscunque loci; imo et spes est fore, ut brevi nonnulli ex nostris istam, quam Vos incolitis, Transylvaniae regionem, visant, quod Vestrum etiam desiderium est, uberioremque nobis de eo, qui inter Vos est, relationis statu notitiam referant. Sed et etiam Animo mittere in posterum ad Collegium, quod apud vos est, quempiam ex nostris adolescentibus institutionis causa, et summopere exoptamus Vestrorum quempiam per vos ad Collegium nostrum Eboracense pariter mitti, in quo postquam egregiae educationis prima fundamenta jecerit, Anglicanamque didicerit linguam, nostraque fuerit imbutus literatura magis sit idoneus Christianae Veritati explicandae inter vos et promovendae.

Responsum, si placet, sub hac quam hic vides epigrapho mittito
John Bowring, Unitarian Association Nallrots Buildings, London.
Londini. VI. Kal. Jul. An. MDCCCXXVIII

LAKÓ ELEMÉR

JEGYZETEK

¹ Sir John Bowring: 1792—1872. Angol politikus és műfordító.

² A levél fordítása:

„A március 12-i leveledre, amelyre előbb saját nevemben röviden válaszoltam, most az unitárius egyházban betöltött tisztségemnél fogva újból felelek — ezúttal részletesebben. Fox úrnak egészségi állapota ugyanis arra késztette egyházunkat, hogy a folyó évre más külügyi titkárt válasszon, s ennek folytán reám hárult ez az igen kedves feladat, hogy Neked írjak, reám, akinek az a leghőbb törekvése, hogy az angol meg az erdélyi unitáriusok között fennálló levelezési kapcsolat a leggyümölcsözőbb kimenetelűvé erősödjék.

A fenti hónapban kelt leveledet azon az évi közgyűlésen olvastuk fel, amelyet tartani szoktunk, s amelynek jegyzőkönyvéből kiírt elbeszélését (itt) küldöm; a belőle merített remény nagy öröme tölt el bennünket: hogy közösségeink között a jövőben átfogóbb és szorosabb lesz a kapcsolat. Magam mindkét közösséget támogatom mint az Egy Istenről szóló hamisítatlan szent igazság megőrzőjét az értelem[re nehezedő] oly sötétség közepette, amely napjainkig az embereknek annyi nemzedékét megülte.

Elolvasván tehát a neked küldött tudósítást, lelked nem kétkedő gyönyörűségével bizonyosabb leszel [abban], hogy vallásunk hitelvei nemcsak Nagybritanniánkban, hanem sokkal inkább az Amerikában lévő Angol Egyesült Államokban is szelvében-hosszában terjed. Valójában pedig nagy reményünk van arra, hogy ott lassanként eltávolítják az Újtestamentum hamisítatlan és tiszta szövegéből mindazokat a homályosságokat, amelyek sokakra ránehezednek, amelyek az előbbinek eredeti értelmét elhomályosítják vagy durvábban elferdítik. Midőn tehát az igazság megismerésében bárhol elért biztos előmenetekre kegyes örömmel tekintünk, oly hő vágygal lángolunk ezeket előbbre segíteni, amekkora [csak] bennünk van, és azt a ragyogó fényt másokkal [is] közölni, amelyet az Egy Istenről vagy az Atyaistenről szóló hitelvek hirdetnek az evangéliumon keresztül, ugyanazon evangélium által körülhatárolva.

Azt is tudnotok kell, hogy hitünk nemcsak ebben a királyságban meg Amerikában, hanem Európának és Ázsiának némely más részében is lassan, de mégis biztos léptekkel terjed, mégpedig: a genfiéknél a trinitárius és a kálvinista hit több ottani ekléziája követet küldött, s a franciák között is jó néhány támogatóra talált Isten egységének hite; ami pedig a mi Britanniánkat illeti, [itt] az unitárius egyház templomainak száma meghaladja a százat; nemrégiben alapítottunk Calcuttában a hinduknál egy evangéliumi missziót, amely által az unitárius keresztény hitre tért brahman nemzetségbeli kiváló műveltségű Rammohun Roy kiadta híres Apológiáját; Madrasban is jelentős az unitáriusok gyülekezete, bármennyire [is] kicsiny.

Az Amerikai Egyesült Államokban templomaink száma nagy, és a mieinknek van egy erős társasága, amelynek célja, hogy az unitárius tanítást hathatósabban terjessze. Itt Britanniában semmiféle egyházi tekintélyt nem ismerünk el, vallásunk lelkészeit pedig, akiket mind a gyülekezet általános szavazásával választanak meg, néhány kivétellel — nem szentelik fel. Ezeket rendszerint yorki kollégiumunkban képezik a tudományokra [s] vannak — majdnem mindnyájan —, akik tudásban is meg tehetségben is jeleskednek. Az egyes ekléziák semmiben sem függenek egymástól, és egyik sem egyesül a másikkal, hacsak nem önkéntesen. Egyházunk lelkészeinek megélhetést biztosító fizetése nem más, mint ami az egyes egyházközségek önkéntes felajánlásaiból összegyűl. Mostanság nem zaklatnak bennünket a polgári törvények büntetéseivel, mint ahogy ezelőtt néhány évvel tettek. Amerikai testvéreinkkel sűrű a vallásos kapcsolatunk, amikor pedig lelkészeik hozzánk jönnek és nálunk szállnak meg, templomaink szószerét átengedjük nekik, s nem kételkedünk abban, hogy — ha idővel erre alkalom adódik — ők is átengedik a magukéit a mieinknek. Közünk meg a porosz unitáriusok között semmiféle kapcsolat nincsen, és a levelednek köszönhető értesítés nélkül nem is tudnók, hogy Poroszországban vannak-e vagy voltak valaha unitáriusok. Szerfölött óhajtunk levelezési kapcsolatot teremteni akármely unitárius egyesülettel, a világon bárhol lett legyen az, vagy bármely helyen élő hitünkbeli emberekkel, sőt reményünk van arra, hogy a mieink közül néhányan rövidesen meglátogatják a töle-

tek lakott Erdély tartományát — kivánságtoknak megfelelően —, s bővebb felvilágosítást hoznak nekünk a nálatok fennálló körülményekről. Szándékunkban áll azonban az is, hogy a továbbiakban néhányat a fiataljaink közül a nálatok működő kollégiumba küldjünk tanulni, és fölöttébb óhajtjuk, hogy hasonlóképpen ti is küldjétek valakit a mi yorki kollégiumunkba, ahol [az illető] — miután a kiváló képzés első alapjait lefekteti, az angol nyelvet megtanulja, s irodalmunkban jártas lesz, alkalmasabbá válik arra, hogy köztetek a keresztény igazságot magyarázza meg továbbfejlessze. Kérlek, hogy a választ az alatt látható címre küldjétek: John Bowring, Unitarian Association, Nallrots Buildings, London.

London, 1827. júl. 6.

³ Fox, William Johnson: London-chichesteri unitárius lelkész (1786—1864).

⁴ Rammohun Roy (1772—1833) az indiai felvilágosodás és szabadságmozgalom egyik korai előfutára, szabadelvű monoteista vallásos mozgalom alapítója. Követői Brahmó Somaj néven egyházat szerveznek.

⁵ Collegium Eboracense — Vö. Eboracum = York angol város ókori neve.

FELÉPÜLT A VADADI TEMPLOM

Vadad a hagyomány szerint a második tatárjárásig a „Köveság” nevű határrészben épült. A vész elvonulása után a falu lakosainak egy része a mai helyre húzódott fel, biztosabb menedék reményében. Itt egy „vadaskert” is volt, onnan ered a falu jelenlegi neve: Vadad. „Az Üver” nevű magaslaton a hagyomány szerint egy lármafa állott. Veszedelem idején meggyújtották, a nép pedig menekült, és rejtette javait, ahogy tudta. Mennyi rejtekhelye lehetett a mi 1596-ból származó úrvacsorai serlegünknek is! Ma is osztunk úrvacsorai bort vele, benne van a századok emlékeinek íze is.

A vadadi unitárius egyházközség a 18. század első évtizedéig Csíkszentmártonhoz (ma Nyárádszentmárton) tartozott, annak filiája volt. Önálló lett 1703—1710. években, Derzsi János lelkészsége alatt, aki az egyházközség első lekipásztora. A templom 18. század előtti történetét alig ismerjük. A hagyomány szerint a „Kápolna” dombon állott egy kis kápolna, melyet a vadadi hívek közösen használtak az iszlói hívekkel. A kápolna leomlása után építették volna fel a vadadiak a falu közepén az első egyszerű, fából készült, torony nélküli templomukat. Az építés ideje ismeretlen. Az 1816—1822 közötti években, Lövétei András és Várfalvi Nagy Mihály lelkészsége idején a templomot újraépítették, ugyancsak fából. Szász András híres lelkész idejében (1895—1904) az egyházközség elhatározza, hogy a gyúlékony fatemplom helyett egy téglafalú, cserépfedelű templomot építenek. Gyűjtési engedélyt váltanak. Az államtól 500 kor. segélyt kaptak. Az istenháza fel is épült volna Halmágyi János és Bálint Ödön következő lelkészek alatt, de kitört az első világháború, s odalett a templom pénze is. Bedő Árpád lelkészsége alatt (1915—1935) újra építési engedélyt kért az egyházközség. Az utána következő lelkész, Fülöp Zoltán idejében az összeg már-már kézben lett volna, de kitört a második világháború, s újra odalett a templom pénze.

Aztán az írás is beteljesült rajtunk: akinek van, adatik, akinek pedig nincsen, még az is elvétetik tőle, amije van. 1944. szeptember 22-én bombázás következtében leégett a már 50 éve lebontásra ítélt templom. Megmaradt a templom kulcsa és az egyik harang nyelve... főként pedig a hívek új templom utáni vágya.

A templom mellett volt egy fatorony, melyben egyetlen vasszeg sem volt. Porrá égett a templommal együtt. Csak fénykép maradt róla; ma műemlék lenne. Halmágyi János lelkész által 1910-ben összeállított monográfia megőrizte a következő vésett írást a tornyon: „Anno 1744 die 30 juny. csinálta Fogarasi Sámuel az unit. ecclesia költségével”. (Erre öregeink is emlékeznek.)

1744—1944... Csak állunk tágra nyitott szemmel, hogy így találkoznak egymással: a kezdet és a vég. Látjuk a szabályos görbe vonalat, mely úgy lesz végtelen, hogy a kiindulópont találkozik a befejező ponttal. De a pusztulással nem áll meg, tovább folytatódik a vallásos élet körforgása a végtelen pályán.

A templomban lévő orgonának is, amit 1876-ban épített Takács Ignác, füstbe fulladt szép hangja.

A fatoronybeli harangok egyike 1854-ből, a másik 1926-ból való volt. Az utóbbit Bedő Árpád lelkész idejében vásárolták, mert az egyik harangot 1917-ben hadi célokra vették igénybe. 1944. szept. 22. estéjére nem maradt meg csak az egyik harang félreacsapódott nyelve és két nagy fémpecsét a torony hamujában. Akik a papilakás pincéjében kerestek menedéket a bombázás alatt, Fülöp Zoltán lelkész és mások, látták, mint hulltak le a harangok a tűznyelvek között.

A templom megsemmisülése után a papilakás középső terme lett az istenháza. Százestendő épület. A „régii” papilak 1838-ban épült az „Aranyosköz”-nek nevezett papikertben. A jelenlegi 1876-ban készült el a Ferenc-pataka partján. Bár mindenki örvend a ma felszentelt imaháznak, sokan úgy érzik, mint az egyik elszármazott hívünk mondta: „Sajnálom, hogy a papilak nem templom is már többé, mert engem ott kereszteltek, ott konfirmáltam, ott esküdtem meg a feleségemmel.” Erre a „veszteségre” hála Istennek bőséges kárpótlás ez a „megszentelt hajlék”. Mialatt ünnepségünk folyik, künt zimankós tél kerekedik, fehérbe öltözteti a templom környezetét és piros cserépfedelét. Melegítsen minket a szép valóság, hogy teljesült a huszonnyolc éves vágy sokszori „füstbe ment tervek” után.

A 81. zsolttárban kifejezett vágy szüleménye ez:

„Kívánczik az én lelkem az Úr tornáca után, szívem és testem ujjong az élő Isten felé. A veréb is talál házat, a fecske is fészket magának. Boldogok, akik lakozhatnak a Te házában, mert jobb egy nap a te tornácodban, mint ezer nélküle.”

Májusban múlt egy esztendeje, hogy elkezdtük ezt az építést. Az egyházközség hamvaiból való feltámasztása azonban állandó folyamat volt addig is. Nyolc építő papja van a háború után ennek az egyházközségnek, akik valamilyen kinevezés folytán itt teljesítettek szolgálatot: Fülöp Zoltán (1935. I. 26.—1948. XII. 9.), Bustya Albert (1949. VII. 25.—1951. VII. 10.), Göncz Mihály (1951. VII. 10.—1952. IX. 1.), Gál Mózes (1953. II. 8.—1953. II. 15.), Bedő Árpád (másodsor: 1953. V. 1.—1959. X. 1.), Lakatos Gyula káli lelkész beszolgáló minőségben (1959. X. 1.—1961. IX. 15.), majd (1963. I. 1.—1964. X. 1.), ifj. Török Elek (1961. IX. 15.—1963. I. 1.), én 1964. X. 1-től állottam a sor végére. Ha felkutatjuk a jegyzőkönyveket, meglátjuk, mindenik lelkésznek fontos szerepe volt abban a munkában, mely ezt a mai napot eredményezte.

Mindenik lelkesített, áldozott, tett valamit, mindenik rálépett a serpe-nyőre a mérlegen, hogy a „legyen“ felé lendítse azt.

1946-ban özv. Adorjáni Gézánetől megvásárolják ezt a telket „egy valamikor építendő“ templomhelynek. — 1951-ben vásárolják a mai harmóniumot. 1960-ban a mai két harangot öntetik. Pódiumot készítenek, Kiss András szószékkoronát farag. Padokat gyásztakarókat, úrasztal-terítőket adnak össze. Bevezetik a villanyt. Gyásztakaróknak ládát, valamint az úrasztala-terítőknek kegyszeres ládát, nyújtópadot adnak. Ideiglenes haranglábat építenek. Egy özvegyasszony, érezvén közeli halálát, 500 lejt ad jó előre, hogy a nevét majdan írják be az építők sorába, s aztán nyugodt lelkiismerettel ment számadásra az Úr elé. Egy másik öregasszony még 1967-ben a templomra szánt pénzzel úrvacsorai serleget vett az asszonyok számára. Egy Szilágysomlyóra került asszony úrvacsorai kenyeresztalat ad, jeléül annak, hogy elszigetelten is hitéhez hú maradt, amit látva a róm. kat. férje, aranykönyvet küldött az egyházközségnek. 1966-ban és 67-ben kb. 200 m. drótkerítést fonnak, és két vaskaput készítenek... és egyéb adománnyokkal igyekeztek talpra állítani az egyházközséget.

Mikor az építés lehetősége megnyílt, az adományok tömegesen megindultak. Megérdemelné a 200-nál is több név, hogy felolvassuk ma. Nincs azonban itt erre idő. Fogadjatok el egy közös köszönetet helyette.

Mikor megkezdtem az építés naplóját, azt írtam rá jeligének: „Ezt a templomot építik, akik akarják, és annyival, amennyivel akarják.“ A szabad akarat már az első napon megmutatkozott. 1971. május 7-én, péntek napon reggel, azonnal az engedély megérkezése után, megjelentek az emberek szerszámokkal felszerelve ezen a helyen. Délfelé már nem látszottak ki az emberek a sánctól... Estére már kövekkel megtelt az alapárok... Késő estére már betonná merevedett a deszkaburkolatban a cement a vashuzalok között. Esti imám után megszoroztam ezt a napot hárommal, Jézus szavaira gondolva: Harmadnapra felépítem azt... Ma az 534. napja annak, hogy építeni kezdtük ezt a hajlékot.

Nem vagyunk még mindennel készen, de így is gyorsan épült.

Igen, mert szabadon érvényesülhetett benne a hívek akarata. Mindenki tiszteletben tartotta azt, akitől függött ez az építés.

Érvényesült benne az összefogás szelleme. Más felekezetű falusfeleink is az unitáriusokkal vállvetve járultak hozzá a szent üggyhöz. (Aki ide áldozott, érezze személy szerint lelki otthonának ezt a házat!)

Központunk útján kapott segélyen kívül minden egyéb a vadadiak és szomszédai áldozata, és azoké, akik elszármaztak ebből a faluból, vagy valamely szálak fűzték egykor ehhez az egyházközséghez. Nagyobbrészt minden mindenki adománya közösen. De vannak egyes templomi felszerelések, amelyeket külön csoport vagy egyes személy adott névreszólóan. Az úrasztala alatti szőnyeg az idén konfirmáltaké, a futószőnyeg az asszonyok adománya, az egyik csillár egy özvegyasszony és özvegyasszony leányaé, a másik csillár egy rég nyugdíjba ment énekvezérünk adománya, két gyékényszőnyeget egy öreg özvegyasszony adományozott, a falu leányai egy nagyobb gyékényszőnyeget

fontak a belépőhöz, a két szépen kiképzett sártakarító egy fiatal házасemberé, a szószék és a lépcső egy fiatal teológus és az építőmester díjmentes munkája, beírtuk az építők névsorába egy csecsemő nevét is, akinek szülei, keresztszülei, nagyszülei külön-külön is nagy értékű áldozatot hoztak ezért a házért, külön adomány a villanyszereelés, amit egy helyi nyugdíjas mechanikusnak köszönünk, neonégő, belsőemberi templompadok, perselyek, a virágvázát a virágcsokorral jótéteményei halmazára adta egy Vásárhelyre származott vadadi hívünk és férje, aranykönyvileg készül az úrasztala, karzatoszlopok, szószéki lámpa, kehelytörlő, egy szép úrasztala-terítő, a szószékterítő a nép szívéből fakadt mintáival egy régi fogadalom teljesítése, villanybura, padok lefestése, szószéki biblia... és sok más kegyes adomány, mind-mind egy-egy nevet fémjeleznek ebben az újjáépült templomban.

Vannak nevek, melyekre adományuk óta szemfedő borult. Könnyes hálával gondolunk a mai napon rájuk is. A halottak élén ott van Dr. Kiss Elek néhai unitárius püspök is, aki első adakozóink között szerepel, ki az 1968-i püspöki látogatása alkalmával olyan lelkesítő beszédet mondott, hogy templomépítési vágyunk erkölcsi kényszerré magasztosult:

„Legyen ebben a faluban is újra istenháza, s ez a falu legszebb háza legyen” — ez volt a fő kijelentése. Áldja Isten őket halóporukban is. Imádkozzunk nyugalmukért.

Végezetül idézzük Dávid király imáját, amit akkor mondott, mikor összegyűlt a jeruzsálemi templomra a sok adomány:

„Oh, Urunk, Istenünk, amit gyűjtöttünk, hogy neked, a te nevednek házat építsünk, a te kezedből valók, és mindazok a tied. Jól tudom, oh, én Istenem, hogy te a szívet nézed, és az igazságot szereted. Mindezeket tiszta szívekből és nagy jókedvvel adtam — s látom, hogy a te néped is, mely itt jelen van, nagy örömmel és szabad akarattal adta ezeket neked. — Oh, Uram, én Istenem, mindenek Atyja, tarsd meg mindörökké ezt az érzést a te néped szívében, és irányítsd az ő szívüket tefeled.”

Főtisztelendő Püspök Úr, szeretett Főpásztorunk!

Imádságunk házának fölszentelési ünnepén úgy nézünk fel Főtisztelendőségére, mint Kriza János híres unitárius püspökünk dédunokájára. Száz esztendővel ezelőtt, mikor a népköltészet gyöngyszemeit Vadrózsák címen összegyűjtötte — ezen a helyen vadrózsabokor lehetett. Mára ez a hely Hóreb hegyévé változott, és halljuk: „ez a hely, amelyen állasz, szent föld”... Megszentelésre előkészítette a hívek akarata, áldozata s a püspök úr felszentelte azt mindnyájunk lelki gyönyörűségére. Főpásztorként vigyázzon e szent csipkebokorra is. A jó Istent is kérjük, viseljen gondot rá, hogy a tűz meg ne eméssze soha. Táplálja a hitet, reményt és szeretetet a LÉLEK ezen a megszentelt helyen, ebben a megszentelt hajlékban.

NYITRAI MÓZES

Az 1972. október 22-én tartott templomszentelés alkalmával elhangzott felolvasás.

UNITÁRIUS TEMPLOMOK KOVÁSZNA MEGYE MŰEMLEKLISTÁJÁN

Kovászna megye műemléklistáján több mint 150 műemléket és építményt tartanak nyilván. Védelmükről országunk törvényei, szocialista államunk művészet- és hagyománytisztelet politikája gondoskodik. A napjainkban folyó kutatómunka egyre újabb, mentésre és restaurálásra váró objektummal gazdagítja ezt a listát, s a kutatómunka lelkes irányítója a Kovászna megyei Műemlékvédő Bizottság. Hogy mennyire rangos az említett nyilvántartás, arra mi sem meggyőzőbb példa, mint az, hogy például az 1972-ben restaurált gelencei műemléktemplom az UNESCO katalógusában is szerepel.

Építészeti és kultúrtörténeti szempontból nem kevésbé jelentősek az unitárius műemléktemplomok, amelyek úgy az eltelt időszakban, mint a jelenben, de a jövőben is a Kovászna megyei műemlékvédő mozgalom hatósugarában állanak. Külön ki kell emelnünk azt a felbecsülhetetlen állami anyagi támogatást, amelyet ezeknek a műemléktemplomoknak a restaurálására kapott a megye, s amely támogatás az egyházközségek és a hívek odaadó és lelkes melléálló, szervező és kétékezi munkájának segítségével gazdagon gyümölcsözőt már eddig is.

Kovászna megye műemléklistáján a következő unitárius templomok szerepelnek: Árkos, Kálnok, Kilyén, Kőkös, Bölön, Nagyajta és Felsőrákos. Tagadhatatlan értékeik miatt rövidesen felkerülnek Sepsiszentkirály és Vargyas templomai is.

Sokak előtt ismeretes, hogy jelentős állami anyagi segítséggel sikerült helyreállítani két olyan értékes műemlékünket, mint a kőkösi templom és a kálnoki harangláb. Egyik, mint a XIII—XIV. században épült és többször átalakított építmény, id. Sütő Béla kazettás mennyezetével, a másik pedig a hagyományos kálnoki famunka nemzetközi érdeklődésre számot tartó remekműve. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy mindkét műemlék helyreállításánál megnyilvánult az illető egyházközség, a háromszéki unitárius egyházközség és a megyei Műemlékvédő Bizottság termékeny együttműködése. S ha a kőkösi templom munkálatainak sajnálatos módon áldozatul is esett egy freskó, a kálnokiaknak sikerült a műszaki útmutatásokat és a költségvetés előírásait 100%-ban tiszteletben tartani.

Ezerkilencszázhetvenkettő év végén, megyei kezdeményezésre, már meg is kezdték még két új restaurálási terv előkészítését: egyik a kilyéni műemléktemplom restaurálását, a másik pedig a nagyajtai várerőd helyreállítását körvonalazza a lehető legszakavatottabb, korszerűbb és gazdaságos módon. Úgy a háromszéki Kilyén freskós temploma, mint az erdővidéki Nagyajta — a megye legépebben megmaradt gótikus emlékét övező — várerődje felbecsülhetetlen építéstörténeti emléket őrzött meg a ma embere számára, s az előbb említett két restaurált műemlékkel együtt már a turisztika és az idegenforgalom érdekszférájába kerültek. A kilyéni templom értékes freskója megéri a helyreállító munkát, a nagyajtai vár egyik bástyája pedig helyet ad majd az oda rendezendő Kriza-múzeumnak. Külön ki kell emelnünk, hogy a munkálatokban mindkét egyházközség hathatós segítségére is számíthatnak majd a megyei szervek. A munkálatok szakhú elvégzéséhez nem fér kétség. Kovászna megye egy restaurátort is kapott, aki tevékenységét a bibarcfalvi református templomban újra napvilágra került Szent László-freskó restaurálásával kezdi. A tervbe vett munkálatok 1973. év folyamán befejezést is nyernek.

KISGYÖRGY ZOLTÁN

SZÓSZÉK-ÚRASZTALA

AZ ÉLET MŰVÉSZETE

Ap Csel 20, 28

A legnagyobb művészet: élni tudni, élni szépen, jól, okosan, boldogan, emberhez méltóan; élni olyan életet, amelyikben a végén minél kevesebb legyen a megbánni, a kivetni való és minél több a megmaradásra, megtartásra érdemes érték.

Bizony, bizony mondom néktek, hogy a legnagyobb művészet ezen a világon az élet művészete.

Jelentős lépés erkölcsi haladásunk útján, az élet művészete felé, amikor lelkünk kényszerítő hatására feltesszük, fel kell tennünk önmagunknak a kérdést: „hogyan éljek, hogy jól éljek?”

Jelentősnek mondtam, ámbar csak az első lépés. De mindenki tudja, hogy jó és rossz irányban egyaránt az első lépés a legnehezebb, gyakran a leghatározóbb is.

Ma természetesen a jó felé vezető útról fogunk beszélni. És ezen az úton, bármennyire jelentős is, erkölcsi értékévé csak akkor lesz az első lépés, ha nyomon követi a második, majd a harmadik is.

Mit is jelöltem meg első lépésnek? El kell jutnom odáig, hogy feltegyem magamnak a kérdést: hogyan éljek, hogy jól éljek? És a második: igyekszem időről időre mind jobb, megfelelőbb, helyesebb, emberibb és keresztényibb feleletet adni erre a kérdésre. A harmadik a leghosszabb lépés, mert egész életemen keresztül tart. A megtalált helyes és jó feleletet beleviszem mindennapi életem gyakorlatába.

Kezdjük tehát az első lépésnél. Próbáljuk meg, hátha eljuthatnánk valamennyien odáig, hogy feltegyük magunknak a kérdést: „hogyan éljek, hogy jól éljek... vágyaim szerint-e... eszemet bízzam-e meg a vezetéssel?... Vágy nélküli emberi élet nincsen. Nem addig élünk, míg a szívünk dobog, hanem ameddig egy parányi, egy utolsó vágy még ott pislákol kebelünkben. Ha megtörténhetnék, hogy az utolsó vágy is kialszik bennünk, hiába dobog a szívünk, élőhalottak vagyunk.

Mereskovszkijnak van egy gyönyörű legendája. A hőse: Szakja Muni. Ez a világtól elvonult, bensejében mind jobban elsötétedő szent fakír ott ül a pusztában egyedül, némán, mozdulatlanul. Karjai olyanok lettek, mint két száraz karó, arca, egész teste összeaszott, elszáradt. Még a fecskék is szobornak nézték, és fészket raktak ölébe.

Tavasszal megjöttek, ősszel eltávoztak. Egyszer aztán jött egy tavasz, mikor a fecskék nem tértek vissza. S akkor Szakja Muninak, a szobor-embernek, aki nem akart sem gondolkozni, sem érezni, aki minden fényt és világosságot eloltott magában, és aki azt hitte, hogy a vágyait mind eltápostá szívében, mikor látta, hogy fecskéit hiába várja, azok nem térnek vissza, ... két meleg emberi könnycsepp buggyant ki szeméből, s végigszivárgott összeaszott, száraz arcán. Ez a két meleg emberi könnycsepp mindennél beszédesebben igazolta, hogy még ő sem tudta a vágyait az utolsóig kiölni szívéből.

Szabad-e tehát a jelszóval, hogy nyugodt életet akarunk, megpróbálni vágyainkat megölni? Nem szabad, de nem is lehet, és nem is kell. Nem a vágy nélküli a nyugodt élet, mert ilyen nincs, hanem az, amelyiknek sok szép és nemes vágya teljesül. Nem az a baj, hogy vágyaink vannak. Ezek életünk lendítő erői. Az a baj, ha nincs mellettük ész és szív.

Vágyainknak, ha magukra maradnak, „súlyomszárnya” támad. Ragadnak magukkal, repítenek a valóság világából ki, a lehetőségek határain túl, s valljuk meg őszintén, nekünk ez a szédületes repülés a vágyak szárnyain tetszik, különösen fiatal korunkban, de még azután is. Örvendünk, lelkesedünk, tapsolunk, ujjongunk neki. Észre sem vesszük, hogy már a valószínűtlenség világában járunk. Egyszer csak szárnyaszegettek leszünk, aláhullunk, megrongálódik vagy éppen javithatatlanul összetörik az életünk. Ezt nevezik emberi nyelven csalódásnak.

Bizony, ki csak vágyai után indul, ész és szív nélkül, senki emberfia el nem kerülheti a legsúlyosabb csalódásokat... Akkor hát nem megyek a vágyaim után. Megkeresem az eszemet, hogy legyen bölcs vezetőm egy életen át.

Ezt nagyon jól teszed. Az észre igen nagy szükség van. Lám, meg tudja tervezni az életet. Felismerni a dolgok összefüggését. Megtanulja tisztelni a természeti erkölcsi világ alapvető törvényét, az ok és okozati törvényt. Rendet, rendszert, törvényt fedez fel, maga is alkotilyent. Nincs az a bonyodalom az emberi életben, amelyben megoldást ne találna, sőt, ha nagyon bölcs, a legjobb megoldásra is rátalál. Nincs az a zsákutca, melyből kivezetőt ne tudna törni.

Istenem, Istenem, hát csakugyan ilyen nagy úr az ész? Hát akkor mégis miért van az, hogy sok okos és eszes ember boldogtalan és szerencsétlen lesz az életben?

Nem az a baj, hogy eszünk van. Ez mindennél jobban kell. Az a baj, ha nincs mellette szív is.

Ha csak észre építünk, rendszeres életet tudunk kialakítani. Ki tudjuk tűzni a célokat. Megtaláljuk az odavezető legalkalmasabb utakat, módokat és eszközöket. Ismerjük a lehetőségeket, saját képességeinket. Nem vállalkozunk másra és többre, mint amit lehet, és amire képesek vagyunk.

Am telik az élet, múlnak az évek, évekből évtizedek lesznek, s ahogy öregedünk, mind jobban vágyódunk a meghitt, meleg emberi érzések, a simogatás, az oltalom, a gondviselés, a szeretet után. S az, aki csak észére építette életét, ilyenkor veszi észre, hogy az ő ésszerű

élete olyan rideg és sivár. Kezd fázni saját életétől, amit eddig nem vett észre, most meglátja, hogy az emberek is fázva, dideregve húzódnak el tőle. Tisztelik talán, de nem szeretik. Az emberek jobban szeretik azokat, kiknek az életében nincs annyi ésszerűség, de vannak nagy meleg, emberi érzések, mosolyok és könnyek.

Bizony, bizony mondom, hogy aki csak az eszére építi életét, szív nélkül, senki emberfia el nem kerülheti, hogy egyszer meg ne fázzzék önnön életétől, és mások is dideregve ne forduljanak el tőle.

Hát akkor nem bízom meg az eszemet sem a vezetéssel. Nem marad más hátra, hallgatok a szívemre.

Ezt pedig mindennél jobban teszed, szív nélkül nincs ember és nincs emberi élet. Minél több jó, meleg emberi érzésünk van, minél gazdagabbak vagyunk belső élményekben, minél többször sikerült beleélnünk magunkat más emberek helyzetébe, sorsába lelkiállapotába, annál biztosabb, hogy jó emberek leszünk, s a jó ember minden körülmények között boldog is lehet.

Istenem, megrendülten látom, hogy a szív még az ésnél is nagyobb hatalom.

Ó, nem az a baj, hogy szívünk van, enélkül nem is lehetnénk emberek. Az a baj, ha nincs ész is mellette. A szív melegít, boldogít, de ha magára marad, nem tudja, hogy okosan kell szeretni. Okosan szeretni pedig annyit jelent, mint a szeretett lényt, ügyet létében megtartani, megerősíteni és előbbre vinni. A szív, amikor a legjobbat akarja, gyakran rosszat csinál, s kit a legjobban szeret, azt teszi szerencsétlenné.

Bizony, bizony, ki csak szívére hallgat ész nélkül, senki emberfia el nem kerülheti, hogy egyszer keserű könnyeket ne hullasson.

Hát akkor mit tegyek? Ha vágyaim után megyek, el nem kerülhetem a csalódásokat, ha az eszemre bízom a vezetéssel, olyan lehet az életem, mint az északi fény, világít, de nem melegít. Ha a szívemre hallgatok, ó, jaj, még kimondani is nehéz, azt tehetem szerencsétlenné, kit a legjobban szeretek.

Vigyázat, emberek. Ilyen élet, ahogy én bemutattam, a valóságban nincs.

Gondolatok, érzelmek és vágyak teljesen el nem választhatók egymástól. Mindannyiunk életében mindhárom jelen van. De állítom, hogy van emberi élet, amelyikben a vágyak vezetnek, olyan is, amelyikben az értelem uralkodik, és olyan is, amelyikben az érzelmek mondják ki a döntő szót.

Ezeknek tudatában kell eljutnunk odáig, hogy feltegyük a kérdést: hogy éljek, hogy jól éljek?

Jó 2800 esztendővel ezelőtt bölcs Salamon így imádkozott: „Adj ezért a te szolgádnak értelmes szívet, hogy tudja megítélni a te népedet, hogy tudjon választást tenni a jó és rossz között.” (1 Kir 3, 9)

Micsoda felséges gondolat! Hiszen erkölcsi életünk alfája, hogy tudjunk választani a jó és rossz között. Akár imádkozott így egykor bölcs Salamon, akár nem, ma mindenki nyugodtan elimádkozhatja, legfennebb még ennyit kell hozzátennie: s adj, Atyám, akaratot, hogy amit jónak kiválasztottam, amellet meg is maradjak.

Hiszem, hogy az Isten meghallgatja az ilyen imádságot. Megadja nekünk azt a képességet, hogy választani tudjunk a jó és rossz között. Isten kész segíteni. A fő dolog, hogy ne csak kérjük, hanem igényeljük és vegyük is el.

Van az Unitárius Kátében egy ide találó nagyszerű kérdés: Isten lelke munkálkodik-e ma is a keresztény emberben? A felelet: ... felvilágosítja értelmünket, hogy az igazat és jót megismerjük; erősíti akaratomkat, hogy amit jónak és igaznak megismertünk, amellett szilárdan megmaradjunk. Megismerteti velünk gyengeségünket, megtérésre és jobbulásra indít." Erre az utolsó mondatra beszédem harmadik részében még hivatkozni fogok.

Lám-lám, időrendben 2800 esztendő nagy távolság, de lényegében nincs semmi különbség az értelmes szív között, melyet bölcs Salamon kért az ő Urától, hogy választani tudjon a jó és a rossz között, és az okos szív között, melyet Tolsztoj Gorkijnak tulajdonított, feltételezve, hogy ezzel hitt az emberekben, és bízott abban, hogy van kiút a történelem és az egyéni lélek örvényeiből.

Az okos szív több, mint az értelem és az érzés egymás mellett. Az okos szívű ember eszével is érez, és szívével is gondolkodik. Az okos szív nem öli meg a vágyakat, hanem a valóság világában, a lehetőségek határai között tartja, megválogatja, megszépíti, meleggé teszi. Az okos szívű embernek sok szép és nemes vágya teljesül, ezért nyugodt és boldog. Íme, kész a felelet! Hogy éljek tehát, hogy jól éljek? Éljen okos szívvel, vágyaid szerint.

Ezek után még csak a harmadik lépés van hátra. Mondtam: ez nagyon hosszú, egész életünkön keresztül tart. Ez a lépés a megtalált feleletnek a mindennapi életben való alkalmazása.

Jól élni, okos szívvel, vágyaid szerint azt jelenti, hogy törekednünk kell megunkat lehetőleg pontosan megismerni, előnyeinkről és gyengéinkről, jó és rossz testi és szellemi tulajdonságainkról világos és lehetőleg igaz fogalmat szerezni, és arról önmagunknak számat adni.

Törekednünk kell testünknek állapotát megismerni, s ebből tanulni. Sok szenvedés árulja el magát a fájdalmas vagy kellemetlen érzelmekben. Az a felületes ismeret a testi állapotról, mellyel a legtöbb ember rendelkezik, nem elegendő. Jobban kell ismernünk testünk állapotát. Szinte napirenden kell lennünk vele, mert csak így tudjuk alkalmazni azt az életrendet, mellyel a testi szenvedéseket a minimumra tudjuk korlátozni.

Még fontosabb, hogy szellemi, lelki állapotainkat megismerjük. Ameddig nem látjuk fogyatékosságainkat, nem keressük a megigazulást. És itt emlékeztetem hallgatóimat a már idézett Káté-kérdés harmadik mondatára: „Isten lelke megismerteti velünk gyengeségünket, és megtérésre, jobbulásra indít.” Egy prédikátor a fájdalmat vészjelnek nevezi. Ez igaz! Amikor valahol kezd fájni, ez azt jelenti, ember, vigyázz, mert baj van.

Íme, ezért kell testünk állapotát jobban ismernünk, hogy keressük a gyógyulást, a vészkiáltás elhangzása előtt, amíg még nem késő.

A lélek világában azonban vannak olyan sajátosságok, melyeket a természeti világban hiába keresnél. Tucatjával tudnám ezeket a sajátosságokat bemutatni. Most azonban csak a legszükségesebbre szorítkozom. Hogy ezt kellőképpen szemléltetni tudjam, egy kis kitérőt kell tennem. Azzal kezdem, hogy a természeti és a lelki világ alaptörvénye lényegében ugyanaz.

A természeti világ rendje az okság törvényén épül fel. Ebben a világban nincs oknélküliség, hiábavalóság és céltalanság. Mindennek megvan a maga oka és következménye.

Nincs napsütés, eső, szárazság, árvíz, jégeső, zivatar, nincs születés, betegség, halál ok nélkül és következmények nélkül. Ugyanez a törvény uralkodik a lélek világában is. Nincs öröm, boldogság, boldogtalanság, nincs lelki emelkedés, süllyedés, üdvözülés és elkárhozás ok és következmény nélkül.

Képzeld el egy óriási láncot, melynek a szemei úgy kapcsolódnak egymásba, hogy azokat semmilyen természeti vagy erkölcsi erő nem képes elválasztani egymástól, s melynek hátra és előre a szemei homályba vesznek el. Minden láncszem az utána következőnek az oka, és az előtte lévőnek következménye. Ó, ha bölcsőbbek volnánk, mint amilyeneknek hisszük magunkat, megragadnánk két marokra a legközelebbi láncszemet, s mennénk szemről szemre visszafelé, hogy megismerjük mindennek, ami körülöttünk és velünk történik, az okát és magyarázatát. Aztán ugyanúgy mennénk szemről szemre előre, hogy megismerjük mindazt, aminek következnie, történnie kell. Egyetlen biztos jövőbe látás van, az észszerű következtetés.

Igen ám, mondhatja valaki, de mégis van különbség a természeti és a lelki világ között. A természeti világ törvénye kiméltelen és kegyetlen, a lélek világában megbocsátás van.

Ne hagyj magad megtéveszteni, Atyánkfia! Amennyi megbocsátás van az erkölcsi világban, ugyanannyi van a természeti világban is. Vagy talán azt hiszed, hogy a keresztény megbocsátás egyszerre minden adósságot és tartozást elenged?

A tékozló fiú édesapja belebetegedett fia romlásába, és mégis könnyes örömmel várta haza. De nem olvasod sehol, hogy így beszélt volna: nem baj, fiam, hogy elprédáltad a családi vagyont felét, melyet elődeid szorgalommal gyűjtöttek, amelyet apád takarékosággal megtartott, itt van a másik fele, a bátyád része, azt ismét kétfelé osztom... Nem baj, fiam, hogy könnyelműen bemocskoltad a tisztességedet, melyet őseid s köztük apád tisztességgel viseltek. Itt van a mi becsületünk és tisztességekünk, s azt megosztjuk veled.

Bizony nem beszélt így az apa. S hogy mit gondolt Jézus a megbocsátásról, mutatja, amit a tékozló fiú bátyjának mondatott az apával: ne haragudj, fiam. Hiszen ő elveszett és megtaláltatott, meghalt és feltámadott. Örvendjünk neki. Lásd, itt minden a tied, neki nincs semmije, sem vagyona, nem neve, sem becsülete. Neki kell vállalnia a felelősséget mindenért, amit tett, és neki kell visszaszereznie mindazt, amit elveszített. Segítsünk, hogy ezt meg tudja tenni. Ez a segítség a keresztény megbocsátás.

A természet törvénye nem kegyetlen, csak következetes, megbünteti a mulasztást, a hanyagságot, a könnyelműséget, tudatlanságot, éppen úgy, mint a bűnt. A természet törvénye nem figyelmeztet előbb, hogy aztán verjen, hanem ver figyelmeztetés nélkül, s neked kell kitalálnod, hogy miért kaptad a verést. De ha vállalod a felelőséget, a következményeket, tanulsz a verésből, ugyanaz a törvény, amelyik az imént megvert, haladásra, előmenetelre, boldogulásra segít.

Ez a segítség a természeti világban a megbocsátás.

Ami lelkünk világát illeti, a gyógyulás sohasem késő. Ezt a sajátosságot ismerte fel Jézus. Tudta, hogy elveszett ember nincsen. Nem lehet olyan rossz, hogy meg ne javulhatna, és nem süllyedhet olyan mélyre, hogy ne tudna felemelkedni. Ezért karolta fel a rosszakat, a tékozlókat, és ezért mentette meg a bűnösöket.

De — és itt következik a nagy erkölcsi tanulság — jóllehet a lélek világában sohasem késő a gyógyulás: itt is jobb hamarabb, mint később.

Ezért kell ismernünk szellemi, lelki állapotunkat, hogy ne várjuk meg, amíg sírni, panaszkodni kezd a lelkünk, amikor szenved az önvád, az önszemrehányás súlya alatt, hanem keressük a lelki gyógyulást hamarabb.

Kedves híveim, hallgassatok Jézus evangéliumára, és vegyétek igénybe egyházatok támogatását, s akkor előbbre haladtok az életművészet felé vezető úton. Így viseljetek gondot magatokra, testeitekre és lelketekre. Ámen.

KÖKÖSI KÁLMÁN

A KERESZTÉNY ERKÖLCS

1 Ján 4,20

Dr. Kiss Elek, néhai püspökünk, kátéjában a vallást így határozza meg: „A vallás Istennek teljes szívünkből, lelkünkből, erőnkől való szeretete.” A szeretet, s így az Isten iránti szeretet is, a szív belső titka, élménye. Olyan titok és élmény, amely szereti elárulni önmagát, mely miként a szerelem, elemi módon, ellenállhatatlanul követeli a megvallását. A szerelmes szív nem nyugszik, amíg szerelmének forró vallomásában meg nem vallja: szeretlek! Az Istent szerető szív is csak akkor nyugszik meg, ha kifejezte szeretetét Isten iránt. A szeretet végső elemzésben tehát bizonyágtevés. Ha a vallás Isten szeretete, akkor végső elemzésben a vallás is bizonyágtevés, Isten iránt érzett szeretetünkről való folytonos és élő bizonyágtevés. Nem elég érezni, nem elég állítani, hogy szeretem az Istent, s hogy az Ő tulajdona vagyok. Bizonyágot is kell tennem arról, hogy valóban szeretem őt, és az Ő tulajdona vagyok. Romeo szereti Jú-

liát, s forró szóval meg is vallja ezt. Júlia nem kételkedik a vallomásban, s mégis így kiált fel: szeretsz? Minő bizonyosságát adod szerelmednek? A vallásos ember is szereti az Istent, s imádságos szóval meg is vallja ezt. Isten látja, hogy vallomása igaz, s mégis azt kérdezi: minő bizonyosságát adod irántam való szerelmednek? Isten nem elégszik meg a szeretettel mint érzelemmel, neki több kell, ő a szeretet kézzelfogható megvallását igényli tőlünk. Bizonyosságtevést követel.

A vallások története a hívő ember bizonyosságtevésének története. A vallások sokfélesége e bizonyosságtevések sokféleségének következménye. A történelem folyamán bálványozás, égő áldozat, törvénytisztelet, külső jelek viselése, dogmakultusz, bibliásság, böjt, szertartás-gyakorlat és még sok más ténykedés képezte a hívő ember Isten iránt való szeretetének bizonyosságát. A hívők túlnyomó része még ma is ilyen külső, formai eszközökkel igyekszik Isten iránti szerelmét, azaz: vallását bizonyítani.

S éppen itt van a vallás és benne a kereszténység tragédiájának fő forrása. Mert ezen a ponton térünk el Jézustól, aki ezt tanította: „Nem mindenki, aki azt mondja: Uram, Uram, megyen be a mennyeknek országába, hanem aki cselekszi az én mennyei Atyám akaratát.” Itt, ezen a ponton kerülünk élesen szembe az 1 János-levél írójával, aki textusunkban arra figyelmeztet: „Ha azt mondja valaki, hogy: szeretem az Istent, és gyűlöli a maga atyjafiát, hazug az, mert aki nem szereti a maga atyjafiát, akit lát, hogyan szeretheti az Istent, akit nem lát?”

A napnál is világosabban adja tudunkra e megállapításában, hogy Isten iránti szeretetünket csak egyféleképpen tudjuk maradéktalanul bebizonyítani. Arról, hogy Istenhez közünk van, hogy benne élünk, vagyunk és mozgunk, csak egyetlen módon tudunk hitelesen bizonyosságot tenni, s ez a felebaráti szeretet. A felebaráti szeretet az Isten iránti szeretet próbaköve. Arról ismernek meg minket, hogy Istent szeretjük, hogy az embereket szeretjük. „Nincs Istentől az, aki az ő atyjafiát nem szereti” (1 Ján 3, 10).

Az istenszeretet és emberszeretet viszonyát tisztázza textusunk. Ha az Isten szeretete maga a vallás, az ember szeretete pedig a keresztény erkölcs, akkor textusunk a vallás és erkölcs viszonyának alaptörvényét állapítja meg.

Ennek első cikkelye szerint, a vallásnak célt, értelmet, létjogot az erkölcs ad. Az olyan vallás, amely nem terem erkölcsöt, azaz: emberszeretetet, elveszti létjogát. Az ilyen vallás meddő fává, üres formasággá, öncélú ceremóniák rendszerévé válik. Nem ez a vallás Istentől kapott hivatása. A vallásos élmény hivatása az, hogy drága termékével szeretetet fakasszon.

Ebből önként következik a második cikkely. Ezt így fogalmazhatjuk meg: az emberszeretet az istenszeretet valóságának a fokmérője. Más szóval: keresztény erkölcsünk a vallás valóságának a fokmérője. Szakértők írják, hogy a világon mintegy ezerötven száz vallás van. A babonás bálványimádástól a tiszta, jézusi kereszténységig a vallás-erkölcsi életnek hallatlanul gazdag és színes változatait talál-

juk meg. Minden vallás magát állítja helyesnek, jónak és igaznak. Minden vallás hívja az embereket: jöjjetek, kövessetek engem, és én biztosítom számotokra a földi boldogságot és a mennyei üdvösséget egyaránt. Melyik hívását kövessük? Egyszerű a felelet: azét, mely a legvalódibb, a leghitelesebb. Miből ismerem fel hitelességüknek fokát? Termésükéből. Az lesz a legvalódibb, annak hitele a legnagyobb, mely a legtöbb, tettekben megnyilatkozó emberszeretetet képes termelni. Az aranyon a fémjelzés a hitelesség jele, az iratokon a pecsét, vallásban a szeretet.

A valláserkölc alaptörvényének egy másik cikkelye önként következik az eddigiekből: az istenszeretet és az emberszeretet, azaz a vallás és a keresztény erkölcs egyenes arányú viszonyban állnak egymással. Ez azt jelenti, hogy minél nagyobb az istenszeretet, annál nagyobb az emberszeretet is. És fordítva: minél kisebb az istenszeretet, annál kisebb az emberszeretet is. Amilyen a vallásunk, olyan az erkölcsünk is. Ha valaki az embergyűlölet vad gyümölcsét adja előnkbe, és azt állítja, hogy azt az istenszeretet termette, hazudik, mert amilyen a vallás, olyan az erkölcs is. A vallás nem teremhet embergyűlöletet, s ha mégis terem, ez azt jelenti, hogy nem is Isten szeretetén épült fel az a vallás.

S végül az utolsóból megtudjuk, hogy a szeretetnek segítségére jön a látás, az érzékelés. Mennyivel könnyebb szeretni valakit, akit látunk: felebarátunkat. Mennyivel nehezebb szeretni Istent, akit nem látunk. Textusunkban a levél írója a kegyeskedő álszenteket leplezi le, akik azt állítják magukról, hogy Istent szeretik, de felebarátaikat nem. Ha nem szeretitek azt, akit láttok, kit szeretni éppen a látás következtében könnyű, hogyan tudjátok szeretni Istent, kit nem látok, kit éppen láthatatlansága következtében nehéz szeretni? Leleplezés ez. De nem a vallató leplezi le az önellentmondásban vergődő álszentet, hanem maga leplezi le önmagát. Mert aki állítja magáról, hogy ő képes a nehezre megtenni, de a gyakorlati életben a könnyűre is képtelennek bizonyult, az elárulta, hogy a nehezre sem tette meg. Tehát hazudott. Hogyan teheti meg a nehezre az, aki a könnyűt sem tudja megtenni? Hogyan szeretheti Istent az, aki gyűlöli az ő atyjafiát? Micsoda éles érv, milyen megsemmisítő leleplezés! Milyen megdöbbenő, visszaverhetetlen cáfolata, összetörése ez egy hamis állításnak!

Íme az alaptörvény négy cikkelye. Sem Isten, sem az emberek nem fogadják el vallási önállításunkat, ha nem bizonyítottuk meg erkölccsel, emberszeretettel.

Befejezésül két kép:

1. Egy magát buzgó kereszténynek nevező asszonyhoz betért szomszédja segítséget kérni. Az asszony megtagadta a segítségnyújtást. „Hát maga nem vallásos ember?” — kérde tőle egy lakótársa, aki látta a segítségkérő elutasítását. Az asszony megbotránkozott a kérdésen: „Én nem vagyok vallásos? Hogy mer ilyen rágalmat mondani rólam? Igenis, én vallásos vagyok, szeretem az Istent, meg is halnék érte, de az emberekkel nem szeretek bajlódni, beérem Istennel.” A szomszéd okosan felelt: „Úgy hangzik, mintha

egy orvos ezt mondaná: én jó orvos vagyok, csak a betegekkel nem szeretek bajlódni. Vagy egy földmives mondaná: én jó földmives vagyok, de nem szeretek bajlódni a földdel. Vagy egy polgár mondaná: én jó polgár vagyok máskülönben, csak a polgári kötelességeket utálok. Miféle orvos, miféle földműves, miféle hazafi az ilyen?"

Eppen így hazugság, képmutatás az olyan vallás is, mely megelégszik az istenélmenttel, de a felebaráti szeretetnek semmilyen tevékeny, kézzelfogható tanújelét nem adja, sőt elzárkózik előle. Az ilyen ember jelszava ez: én szeretem az Istent, csak nem teszem meg azt, amit parancsol, ti., hogy szeresd a te felebarátodat, mint önmagadat. Úgy hangzik ez, mintha a gyermek mondaná: én szeretem apámat, csak nem teszem meg, amit ő nekem parancsol. Miféle szülői szeretet az ilyen? Avagy nem hazugságot szól-e az ilyennek szája?

2. A második kép címe: a könyörülő samaritánus. Mindenki ismeri közülünk ezt a mélyenszántó példázatot. A megvert, félig agyonütött ember ott hever az út szélén. Jön a pap, elmegy mellette, nem segít rajta, még a fejét is elfordítja. Jön a levita, annak sem mozdul meg a szíve. Miért nem segített a két felebarát? Miért nem adták tanúbizonyosságát emberszeretetüknek? Az evangélium nem ad választ e kérdésre, de ismerve a Jézus-korabeli zsidóság erkölcsi életét, kitalálhatjuk a választ. Mind a zsidó pap, mind a levita siettek a templomba, hogy ott könyörgéssel, szent énekléssel és egyéb szertartási ténykedésekkel Isten iránti nagy szeretetüket bebizonyítsák. Tévedtek. Isten ez alkalommal őket nem a templomban, nem az oltár mellett várta, hanem a véres útszélen, ott ahonnan jajkiáltás hallatszott. Itt kellett volna bebizonyítaniuk, hogy szeretik az Istent. A samaritánus helyesen fogta fel az istenszeretet lényegét. A bajba jutott ember iránti szeretetével igazolta fényesen, hogy ő az Istent szereti.

„Aki azt mondja, hogy szeretem az Istent, de gyűlöli a maga atyjafiát, hazug az...” Kiáltó ellentmondás feszül millió kebelben: a szó és tett közötti ellentmondás. Vigyázzunk, ebben az ellentmondásba, ebbe a szégyenletes hazugságba mi bele ne essünk.

Legyen a mi vallásunk erkölcsiségünk forrása. Pénzen is vegyük meg az alkalmakat, hogy felebaráti szeretetünkkel Isten iránti szeretetünket bebizonyíthassuk. Tartsunk gyakran önvizsgálatot: tudunk-e még szeretni? Szívünk és a felebarát szíve között létrejön-e könnyen a szeretetreakció? Alkalmasak vagyunk-e egymásba hatolni, szeretetben egymásban feloldódni? Elősegíti-e ez a vallás, a mi vallásunk, az egyetemes isteni parancs: a felebaráti szeretet átvitelét az életbe? Egyenes arányban van-e bennünk a hit az erkölcsi törvénnyel? Bebizonyítottuk-e istenszeretetünk valóságát, hitelességét jézusi humanizmussal? Ott van-e vallásosságunk arányán a fémjel: a szeretet?

Döntően fontos kérdések ezek. Feleletért kiáltanak. Legyen a mi feleletünk: igen! Szeretjük embertársunkat, akit látunk és akivel élünk, ezzel igazoljuk Isten iránti szeretetünket. Amen.

GELLÉRD IMRE

ÉLETÜNK ÉRTEKE

1 Móz 30, 19

Vajon miért sírnak viharban az óriási fenyők a hegytetőn? Miért zúg végig a végzet hangja az örökzöld lombok között? Miért siratják évtizedek változatos létét a búcsútól féltő öreg fák az erdőn? Miért félnek, hogy egy szörnyű zuhanással odalesz minden, amit eddig védtek, amiért lombosodtak, éltek? Féltik időben, viharban elhulló szeretettel, örökzöld reménnyel, apai őrtállással az új erdőt, az ég felé törekvő parányi fenyőket, az öreg lombok védelme alatt dúsan, növekvő új életet.

Ilyen viharban síró hang a zsidó nép atyjának, Mózesnek búcsúja is. Ő, nem azé a Mózesé, aki hideg márványból faragva, óriási tiltásként ott áll a római Szt. Péter-templom bejáratánál, hanem azé, aki egyéni élete bánatán túl hordozza az isteni rendeltetés terhét, népe vezetésének igáját, az ígéret földjére. Aki a vihar előtt végrendelete határan, boldog reménye tiltó és biztató szavával így szól: „Az életet és halált adtam előtökbe, az áldást és az átkot; válaszd azért az életet, hogy élhess mind te, mind a te magod.”

Zordon szavak, de fénylő tanácsok ezek, melyek mély titkokat, teremtési végzéseket világítanak meg. Bizonyosága ez az örök isteni bölcsességnek, mely a teremtménynek életet adott és halált, hogy ott a nagy fenyőóriások, az embererdő titánjainak lábánál választhasson. Ezek nem kényszerítő hatású dogmák megfélemlítő szavai, hanem mint az emberi adottságok feletti szabad döntés figyelmeztető hangzanak.

Ezek a mózesi szavak nemcsak felkiáltójelek, hanem értékelő, mély gondolatok is, amelyek az életet többre tartják a halálnál, az áldást az átoknál. Nemcsak most, de akkor is az élet értékét, ígéző vetéseket, virágzó mezőket, rendezett falvakat, épülő városokat, mosolygó gyermekeket, reménykedő családokat és békés népeket jelentett, a halál pedig romokat, sírokat, könnyeket, pusztulást és megsemmisülést. Legtisztább felfogásunk szerint ma is a halál nem más, mint az életnek egy ténye, az örök fejlődésnek egy könnye, amely azonban nem lehet ok, sem cél, sem az élet felett diadalmaskodó végzet, mert az élet győzelem, hajnal és öröm.

„...Válaszd azért inkább az életet!...” S mert az élet az érték-sorrend legmagasabb fokán áll, vétek minden olyan cselekedet, állásfoglalás és akarat, amely az életet megcsúfítja, lealacsonyítja vagy megcsönkíti. S ha mégis van ilyen, az fél halált jelent; de jó és örökkévaló az, ami az életet táplálja, építi, teljessé teszi, mert az áldás. Keresztény életünk nagyjai és legjobbjai szóval, verssel, zenével, szívvel az élet hírnökei, építői voltak, kezdve Jézustól, az élet Fejedelmétől napjainkig.

A nagy összhangos, valósággá vált isteni gondolatot a földön megzavarta a gyűlölet, a pusztulás, a halál és a háború diszharmóniája. Az élet gigászi szépségeit, az ember óriási megvalósításait, Istent is öröme derítő erőfeszítéseit csúnyán aláfestették a romok,

a fegyverek, a csatamezők gyászos hangjai. Sokszor a történelem egy könnycseppjében zsúfolódik össze az Isten szomorúsága, hogy az ember nem az életet és az áldást, hanem a halált választotta. B. C. Uralanis népességkutató könyvet írt, mely mementőképpen, az utóbbi 350 évben lefolyt európai háborúk embervesztéseiről. Megállapítása szerint csak a mi kontinensünkön 43 888 000 ember adta át életét a hideg rögöknek, s ezek közül is csak a mi századunkban 34 millió embernek lett osztályrésze a halál. Hogy az ember ilyen szörnyen és csúfosan megfordította a teremtés rendjét, s magát a pusztulás rabjává tette, mély szomorúsággal töltötte el a nagy lelkeket, akik felelősséget éreztek a győzni, fejlődni, gyarapodni akaró élettel szemben. Kevés embert rendített meg a háború annyira, mint Jókai Mórt: „Miért kell hát ennek így lennie? És így kell-e ennek folynia örök időnkig, hogy ész, tudomány, bátorság, hűség, áldozatkészség és minden erő, ami a szívben és agyban teremteni és alkotni hivatott, untalan arra egyesüljön, hogy az emberirtó gépeket halmozza egymással szemben, s pusztítsa vele az istenség legszebb alkotását, az embert és az életet? Hogy egy anyának a szívét megkeserítse, aki könnyek között felnevelt gyermekét hasztalan fogja hazavárni, hogy egy ősz apának kezébe adja a koldusbotot, akinek kenyérkeresőjét eltemették, hogy egy menyasszonynak koszorúját felváltsa özvegyi fátyollal? De nem lehet az, hogy mindig a lőpor legyen a törvény, a fegyver a bíró, az ütközet Isten törvényszéke, hogy éles vassal, üszökkel menjen egyik polgár a másik ellen, város város ellen, népfaj népfaj ellen.”

G. Puccini, az örömök és fájdalmak, az élet győzelmének lelkével, a sírás és a nevetés hangjaival sehogy sem tudta megérteni, hogy „felsőbb parancsra ember embert ölhessen”. „A világ egyetlen nagy család, minden ember testvér. Nem igaz, hogy ez jobb vagy az jobb annál, mert ilyen vagy olyan a bőre vagy a haja színe. Én mindenkinek írok, minden népnek, minden fajnak, fehérnek, feketének és sárgának egyaránt.” „Az ember szerény, kicsi lény a mindenségben, szeretni akar, enni, nevetni akar, néha olyan kicsinyek az igényei: békében akar élni.” „Válasszatok azért az életet, hogy élhessetek mind ti, mind a ti gyermekeitek...”

De nemcsak a mi évszázadunk nagy embereinek álma volt a boldog, békés emberi élet, hanem Jézus tanításainak is központi gondolata a teljes, tökéletes élet volt. „Én vagyok az út, az igazság és az élet.” Az ő végrendelete is fénylő biztatásként mutat a bátor, boldog, békés emberi élet felé: „Békességet hagyok néktek, az én békességemet... ne nyugtalankodjék a ti szívetek, se ne féljen” (Jn 14, 27). „Boldogok a békességre igyekezők: mert ők az Isten fiainak mondatnak” (Mt 5, 9).

Az élet védelmének felelőssége arra kötelez, hogy az értékek őrállóiként tiltakozunk lelkünk bizakodó kiáltásával minden ellen, ami halál, pusztulás vagy háború, és álljt mondjunk azoknak, akik a halált szórják, az életet oltják. Országunk vezetői mellett egyházaink vezetői is, mint hívő emberek felelősséget és közösséget vállalunk az életét védő vietnami néppel. Megdöbbeneti lelkünket az egy-

házfők mély fájdalma, amikor így fordulnak hozzánk és a világ minden népeihez: „Mélységes aggodalommal állapítjuk meg, hogy az amerikai kormány figyelmen kívül hagyva a világ közvéleményét és az összes vallások szent parancsait, folytatja és fokozza a dél-vietnami nép elleni kegyetlen agressziós háborút... Közvetlenül az aratás előtt felperzselik a vetéseket a szántóföldeken. A pusztítás örületének templomok esnek áldozatul. A napalm mindent megsemmisít, a lángok megemésztk az oltárokat, és még annak lehetőségétől is megfosztják a hívőket, hogy felpanaszolják fájdalmaikat, és imádásaikban keressenek enyhülést szenvedéseikre. Vallásos hitünknek sugallatára, amely azt parancsolja, hogy a béke hírnökei legyünk és békét teremtsünk, hogy az élet és nem a halál szolgálói legyünk, fel-emeljük tiltakozó szavunkat a borzalmas háború ellen...”

Mi, unitárius keresztény lelkészek és hívek csatlakozunk e felhíváshoz, mert rendületlenül az élet szerelmesei, a napsugaras jézusi élet hírnökei kívánunk lenni. Álmunk és vágyunk, hogy itt a földön keressük, építsük hitünk világát, Istennek országát. Mi nem a halálban, hanem a földi létben akarunk üdvözülni és boldogok lenni mindazokkal, akik szeretik az életet, a fejlődést, a békét. Ha hiszünk Istenben, hiszünk az életben is, ha követjük Jézust, szeretjük az élet Fejedelmének az evangéliumát, ha az evangélium szerint élünk, hiszünk az emberben, aki Isten gyermekeként áldott közösségben és békében kell éljen egymással és Istenével.

Élet, szent gyönyörűség, Isten rendelésének fénylő, friss forrása, ápolunk, szeretünk véghetetlenül. Téged választunk a halál helyett, mert te vagy gyermekeink jövőjének szent biztosítéka. Álmunk és épülésünk alapja s munkánk értelme. Melletted döntünk a nagy kérdések végső óráiban. Téged ápolunk mások életében. Élet, áldott, szent ajándék. A Te nevedben szolunk, harcolunk, dolgozunk és imádkozunk az emberiség békéjéért mindhalálig. Ámen.

GELLÉRD IMRE

ISTEN MUNKATÁRSAI VAGYUNK

1 Kor 3,3

Nézem a legszebb művészi alkotást, a csillagos eget. A látható fényen túl is keresem vágyva, epedve a lét értelmét és célját, Istent. A csillagok világában, a dolgok rendjében vajon hol van a véges és végtelen, a hívő ember és az Isten találkozása? A látóhatár szélén, a hegyek csúcsain vagy a halál küszöbén? Az alvó világ vagy a virrasztó lelkiismeret képes-e megtalálni teremtőjével azt a közösséget, amely könnyebbé teheti a holnapot és szebbé a földet?

Vajon álmunk és a halál álma s élete végtelen-e, és nem más, mint önmegadó engedelmesség, beleolvadás Istenbe? Ó, nem, mert

hallom, hogy jön a hajnal, önálló életre ébredünk, a szomszéd szobából szólít a gyermekem.

Vagy bűnei, szenvedélyei és divatja miatt a Jóisten távol tartja magától gyermekét? Nem, mert Isten váratlanul átölel, szavakat ad, hogy szeressünk, kenyeret, hogy éljünk, közel van hozzánk az Isten.

Milyen meleg a virágok illata, milyen erős az ébredés lelke, milyen csodás a dolgok rendje! Vajon ez mind csak azért van, hogy Isten zsarnoki módon kihasználja, öndicséretére újjáteremtse évenként a rögök, kalászkok, emberek, csillagok rendjét? Ó, nem. A teremtés célja, Isten akarata az, hogy mi eleven közösségbe lépünk vele, szeressük őt, és munkatársai legyünk a végtelen teremtésben.

A teremtés mozgás és folytonos tevékenység. A tétlen szemlélődő lemarad, tehetetlenségi nyomatéka folytán szüntelenül forog önmaga ábrándjai, álmai körvonalán. Az ő számára nincs haladás, csak egy helyben topogás, nincs hajnal, csak alkony, nincs felemelkedés, csak egy statikus, sűrű világ. Számunkra pedig, akik nemcsak hiszünk, hanem dolgozunk is, Istennel való viszonyunk a szereteten, a teremtésben való közreműködésben, egy erőteljes, összhangos és cselekvő munkatársi kapcsolaton alapul. Akik közvetlenül Isten szíve mellett, szeretetének közelében élünk s az Ő teremtési megbízásában járunk, úgy törekedünk gondolkodni, mint Ő. Felfogjuk a teremtés törvényeit, fölfedjük a föld mélységeit és a magasságok titkait, szabályokat állítunk fel, hogy fejlődő, erkölcsös, szép és jó legyen az életünk. Akik Istennel való közösségben fáradozunk, úgy érezzük, mint Ő. Fáj, ha valaki lejtőre tévedt, és megfogjuk kezét, segítünk Istennek a visszatérítés munkájában; gondozzuk, vigasztaljuk azt, aki beteg, gyászol vagy árva, hogy boldog emberek hazája legyen ez a föld. Aki Isten munkatársa, az cselekszi is a mennyei Atyánk akarata. Nem elég tehát a teremtési törvények világában szemlélődni, fájdalmas szívűek könnyeivel, boldogok örömeivel együttérezni; Istennel való közösségünk cselekvő magatartást feltételez és követel. A gyermek elismeri a szülő tekintélyét, de ugyanakkor végtelenül szereti és figyelni, hogy aki neki életet adott, mit csinál, hogy ő is azt tegye. A tanuló figyelni mesterét, minden idegszállal lesi, hogy mit cselekszik, hogy aztán azonnal ő is munkához látson. Ehhez azonban nemcsak szemlélődés, hanem látás is kell, a dolgok lényegének ismerete. Jézus példázatában az útszélien hagyott, kirabolt embert s annak sebeit többen is látták, de csak egy volt, a harmadik, a könyörülő samaritánus, aki azonnal cselekedett is. Abban a pillanatban ott kiteljesedett Isten és az ember cselekvő közössége, munkatársi szeretete. Talán egész Júdeában nem volt aznap szebb összhang és zengőbb zsoldár, mint az, amely a samaritánus lelkében megszületett.

Ilyen volt Pál apostol életében is az a pillanat, amikor féltismerte és megfogalmazta a vallásos élet alaptételét: „Isten munkatársai vagyunk...” Ebben kifejezést nyert a teremtés értéke és örök hivatása.

Isten munkatársai vagyunk. Teremt az Isten, teremtünk mi is. Hivatásunk lényege ez: érzésekkel, gondolatokkal, akarattal és élet-

tel kiabrázolni a teremtő Isten országát, azt felékesíteni, zoltárokat és himnuszokat költeni benne, egyszóval valami olyat művelni, mint amilyent Isten művelt a teremtés hajnalán: alkotóvá válni.

Gondot visel az Isten, hogy mindenknek szép rendben legyenek, gondot viselünk mi is. Ha valakinek gondja van, hogy tavasz jöjjön, nekünk gondunk van, hogy vetés legyen a földeken. Ha Istennek gondja van, hogy a magból kalász nőjön, nekünk gondunk van, hogy a kalászból kenyér legyen és élet. Istennek gondja van, hogy boldog legyen családod, s szépet álmódjék gyermekem, nekem gondom van, hogy szorgalmas, dolgos, becsületes ember legyen.

Isten azt akarja, hogy e földön béke legyen. Ezt akarjuk mi is. Dolgozunk, egymást tiszteljük és becsüljük, és ha kell, kivesszük a rombolni akarók kezéből a fegyvert, a szívből a tövist, és álljt parancsolunk a gyűlöletnek, mert Isten akaratát kívánjuk cselekedni.

Isten azt akarja, hogy szebb legyen a világ s benne boldogabb az ember. Azt cselekedjük mi is. Ha ehhez hozzájárulok én is, akkor már Isten munkatársa vagyok.

Istennek az a törekvése, hogy folytonosan irtsuk az erkölcsteleniséget és a rosszat, s diadalra vigyük a gyermekcacagástól napsugaras otthonok tiszta, szép családi életét; azon fáradozunk mi is, mert Istennel egyformán akarjuk a jó győzelmét.

Milyen boldog tudat az, hogy a teremtésben és a fejlődésben isten munkatársai, terveinek résztvevői vagyunk. Bátor és felemelő, biztosságot és lelki elégtételt adó érzés tudni azt, hogy Isten folyton teremtő munkájának bármely kis-mértékben, de részesei, munkálói vagyunk. Nem megrendítő, világra szóló feladatok valósítását várja tőlünk Isten, hanem azt, hogy amit teszünk, az szolgálja a béke, haladás, erkölcs és jólét céljait.

Isten el is várja, hogy munkatársai legyünk, hiszen a világot és benne az értékek sokaságát nem magáért teremtette, hanem éretünk és egy alkotó összhangért, amelyben mindenknek megvan a maga szerepe, s amelyben minden ki kell vegye a maga részét az alkotásból.

Isten teremtésének értéke és értelme általunk válik teljessé, hiszen az örök alkotás aranylánca nélkülünk megszakadna. Istennek szüksége van reánk, mint ahogy „mi is benne élünk, mozgunk és vagyunk”. Ha magunkat Isten munkatársainak tartjuk, feltétlenül kérdésekkel találkozunk, amelyekre felelnünk kell:

Segítettél-e Istennek, hogy teremtéséből újabb és újabb értékek, törvények és minőségek kerüljenek felszínre? Gazdagítottad-e bármily csekély mértékben az emberi közösséget erénnyel, munkával és jóakarattal? Követted-e Isten legjobb munkatársait a keskeny, meredek, de életre vezető úton, vagy a romlásra vezető utat választottad? Festettél-e újabb szint gyermekeid lelkébe s rajzoltad-e valakinek arcára a hűség, a mosoly és boldogság vonásait?

Ha elmulasztottad megtenni azokat, félreértetted életedet, és megálltál félúton. Lehattél volna bármi, ha akartad volna azt, amit nem tettél meg, mert nem elég csupán csak szemlélni Isten teremtői munkáját. Tenni is kell. „Nem elég a célt látni; járható útja kell!

Nem elég útra lenni, az úton menni kell! Egyedül is. Elsőnek, elől indulni el! Nem elég elindulni, de mást is hívni kell!... Nem elég jóra vágyani: a jót akarni kell! És nem elég akarni: de tenni, tenni kell! A jószándék kevés! Több kell: az értelem! Mit ér a hűvös ész?! Több kell: — az érzelem! Am nem csak holmi érzés, de seb és szenvedély, keresni, hogy miért élj, szeress, szenvedj, remélj!"

Nézd, mennyi tennivaló van még Isten szőlőjében. Még van rossz és önző érdek, beteges gondolkodás és erkölcstelen életmód. Van férfi, aki termel, szépít, akar, de van még, aki kocsmák alkoholgözös légkörében mérgezetten, eltékozolt fizetéssel megkeseríti a családi élet szent légkörét, s egyetlen este összerombol mindent, amit heteken át épített. Van még fertőzött ifjú lélek, aki tétlenül él, és kihasználja az apák munkáját, és semmibe veszi az anyák könnyét. Van még olyan tudomány, amely atombombát gyárt, hogy pusztítsa vele Isten legszebb képmását, az embert.

Ugye, hogy még nem elég? Még tenni, tenni kell. És ne mondd, óh, ne mondd, hogy fáradt vagy, vagy nincs erőd, mert földre szakadt szív vagy, Isten képére és hasonlatosságára az ő határtalan erejéből teremtett lélek vagy.

Kedves afia! Mindennap, ha eljön az este, amíg gyermeked álmodik, csendben tarts számadást, hogy aznap miben és mennyiben voltál Isten munkatársa földi dolgaiban, lelkedben a három „T” betűt: „tőled több is telik” — vidd át a másik napra, mert „Isten munkatársai vagyunk”.

Amen.

SZÉKELY LÁSZLÓ

LÉLEKBŐL SZOLGÁLNI

2 Kor 3, 6b

Torda nevét lehetetlen kiejtenünk, hogy eszünkbe ne jusson e szó: vallásszabadság. Lehetetlen e szószékből hirdetni Jézus tanítását, hogy belénk ne döbbsen a kifejezés: lelkiismereti szabadság. Torda városában több mint 400 esztendővel ezelőtt ismét szólásjogot kapott a rég elfelejtett tanítás: „A hit Isten ajándéka.” Ezen a földön és ebben a városban először hoztak — abban a vallásilag türelmetlen korban — törvényt a türelmességről.

Nem tudunk abban az időben még egy országot, ahol négy vallásfelekezet nyert volna egyenlő jogokat, egymás iránti türelmességre buzdítatva. Hiszen Európa sok művelt országában még 200 esztendő múlva is ítélték halálra embereket vallásuk miatt. S bármily hihetetlenül hangzik, a közel kétezer esztendőös kereszténység kebelében — a mai általános vallásszabadság századában — még mindig oltanak ki emberi életet vallásos türelmetlenségből és fanatizmusból. Múltunkban tehát ott az örökség, mely az ember hitfelfogását szabadabb

akarja tenni. Jelenünkben ott a kérdés: a megnyert szabadságot miként használjuk, hogy az egy többletet eredményezzen az ember javára? Századok gyűlölködése, vallási türelmetlensége s a jelen útkeresése fel kell vesse a kérdést: keresztény testvérem, unitárius egyházam, mit adsz te hozzá e világ békességéhez és jóságához, mit adsz valami értéket embertársaidnak? Hiszen kapni annyi mindent kapsz!... Mit kell tenned azért, hogy ne válj felekezetieskedővé, széthúzóvá, hanem Isten közelségének érzete — mely hitedből fakad — vezessen el embertársaid közé munkálkodni, segíteni, a közös jövőt építeni?

Ugy érzem, ezekre a kérdésekre ad választ Pál apostol tanítása: „Új szövetség szolgálói legyünk. Nem betű, hanem lélek, mert a betű megöl, a lélek pedig megelevenít.”

1. „Új szövetség szolgálói”

Sokszor elcsodálkozunk rajta, hogy bár Jézus az Ótestamentum tanain nőtt fel, mégis mennyire túlszárnyalja azokat, mennyire új az, amit hirdet és hisz. Valóságos áomlátásnak tűnik az emberbe vetett hite. Az a hit, hogy a kicsinyes, önző mivoltunk egyik napról a másikra meg tud változni, ha, lélek szavát engedi diadalmaskodni. El fog jönni a lelki közösség országa: az Istenországa. Annak fogadására mindig készen kell lenni, mert nem tudhatjuk, mikor jön el az óra.

Jézus a jövőt látja lelki szemeivel. Nincs ideje megállni, szervezkedni, napi feladatokat kijelölni. Sietnie kell, hiszen a háttérben már ácsolják a keresztet. Igyekeznie kell, hogy elmondja mondanivalóit röviden és megrázóan. Isten előtt nincs kiválasztott nép, zsidó és szamariai, római és idegen boldogok lesztek mind — ha leteszitek a gyűlölet, az uralomvágy, a bosszúállás megalázó, emberhez nem méltó jármát.

A szövetség Isten és teremtménye között eddig is létezett. De a szövetség most újjá lesz a felismerésben: lehetőségünk van Isten gyermekeként boldognak lenni.

Pál apostol egyike a legnagyobbaknak azok közül, aki határozottan elindul a Jézus által mutatott úton az új szövetség megalapozása felé. Ő tisztán látja, hogy az a tanítás összeköt minket nemcsak Istennel, hanem embertársainkkal is. Amíg Jézus küldetése a nagy ünnepnapok hangulatát, boldog lelkendezését vagy megrázó események tragédiáját mutatja, addig a sok-sok hétköznapi küzdelmei, kicsiny örömei és bánatai, csekély siker és bukásai között útmutatást adni — Pál apostolra maradnak. Neki tapasztalnia kell, hogy a lelki tökéletességért önmagunkkal vívott küzdelmünk mily nehéz, hogy az gyakran szembe találja magát a test gyöngeségével, a „tövissel”, amelynek szúrását érezzük, „jöllehet a lélek kész, de a test erőtelen”. Ő a teremtményt a maga földi valóságában látja, a testi lét elsődleges kívánalmaival, a nagy eszmények gyakori megcsúfolásával. A szép felbuzdulások, virágvasárnapi hozsannák néhány nap alatt a gyűlölet „feszítsd meg” orkánjává válhatnak. Saját testén tapasztalja a korbácsütéseket, a bebörtönzéseket, a meg nem értést, saját gyülekezetében látja a

civakodást, a hétköznapi ember ezernyi gyarlóságát. Ezt pedig leküzdeni csak odaadó, türelmes munkával, a testi és lelki szabadság új utain lehet. „Új szövetség szolgálai legyünk” — hangzik el a felszólítás.

2. „Nem betűé, hanem léleké” ...

Amikor a betűről, a kőtáblákba vésett parancsolatokról ír, kétségtelen, hogy az ótestamentumi tanításokra gondol. A törvényre, mely egy hatalmas büntető és bosszúálló Úr nevében szabja meg, hogy mit kell tennie, és mit nem szabad tennie, hogy a büntetést elkerülje. Az ember itt egyetlen dolgot tehet: szolgálilag engedelmeskedik.

A betű kemény, mint a szikla. Belőle lesz a törvény, mely oltalom, a rend, a fennmaradás biztosítója. Megvéd tolvajoktól, gonosz szándéktól, saját gyöngeségünkben erősségünk. De érzéktelen. Főlemel vagy elgázol. S egy idő után halottá válik, ha a lélek melege nem támasztja új életre.

A régi szövetség az írott betű szövetsége volt, a hajdani kinyilatkoztatások megfélemlítő erejével. A tanítás szerint Isten büntető ítélőbíró, ki előtt vagy térdre hullsz, vagy megsemmisülsz. Őt csak félni lehet, tisztelni a szeretet melege nélkül.

Az új szövetség: a lélek szövetsége. Itt az erkölcsi életnek belső, iratlan törvényei vezetnek, hogy azt, aki életemet s az ahhoz szükséges javakat adta, aki az érzés melegével, a gondolat, az értelem szépségével áldott meg, azt szeressem és ragaszkodjam hozzá.

Milyen szépen írja az apostol: „A mi ajánlólevelünk ti vagytok, beírva a mi szívünkbe, amelyet ismer és olvas minden ember” (2 Kor 3, 2). Mintha csak Jézus gondolatait vinné tovább: gyümölcseikről ismeritek meg a fát... és az embert.

A keresztény élet megkívánja a szolgálat lelkületét. Úgy szolgálod Istent, ha életed ajánlólevel, mely tetteiddel munkálkodik embertársaiért. Az emberek között a szeretet, igazság, békesség győzelméért. A legszebb írott betű is halott önmagában, ha a nagyszerű gondolatokat életre nem keltjük mindennapi tetteink által.

Lehetsz hithű zsidó farizeus, ismerheted a törvény minden betűjét, járhatasz a jeruzsálemi templomba áldozatot bemutatni, börtölhetsz és alamizsnát osztogathatsz, imádkozhatsz fennhangon: „Isten, hálákat adok, hogy nem vagyok olyan, mint egyéb emberek, ragadozók, hamisak, paráznák” — az új szövetséghez mindez nem elég, „mert a betű megöl, a lélek pedig megelevenít”.

Keresztény testvéreim! Mi ismerjük az első keresztények lélekből fakadó szolgálatát, a hitbuzgóságot és szeretetadományokat, az egymás közötti egyenlőséget, a szólás tisztaságát, amint a lélek adta nekik szólniuk, az erőszak és a mások feletti uralkodás elvetését. És ismerjük a későbbi kereszténység uralomra törését, amikor homályos hittételeket fogalmaztak meg, hitvallásokat vetettek papírra, mondván: ezek elfogadása az üdvösség, megtagadása a kárhozat. S jött a betű megölő ereje. A hitvallás, az írott betű nevében ítélkeztek és öltek, „mert a betű megöl”.

Feltehetjük most már a kérdést: az írott hitcikkely, a dogma, a hitvallások és azok elfogadása, ezek tesznek-e minket jó keresztényekké? Holott betűk mindezek, ha meg nem töltjük a lélekből fakadó szolgálattal...

Vajon csak az a tesvérem, embertársam, aki velem egy hiten van, s a másik mellett gőgösen felemelt fejjel megyek el? Akkor leszünk-e Isten gyermekei, ha egymást gyűlölködve nézzük? Vagy akkor, ha egymást segítjük, megbecsüljük, szeretjük? Vajon az egyik üdvözítő egyház-e, melynek a hívei mind angyalok? A másiké meg ördögök? Bizonyára nem. Ha pedig nem, akkor több közvetlenséggel, megértéssel és jóakarattal kell közelednünk egymáshoz. „Új szövetség szolgálai legyünk. Nem betűé, hanem léleké, mert a betű megöl, a lélek pedig megelevenít.”

Itt az ideje, hogy felismerjük: Isten csak egy, s az embernek is egygyé kell lennie érzésében és gondolatában, mert az emberiség is csak egy, s a Föld is egy, amelyben együtt kell élnünk, nem egymás elpusztítására, hanem megmaradásunkra. Az Istenhez vezető utak lehetnek különbözők, ki-ki az ő lelkének vágyai, érzései szerint keresheti Öt, de Isten „lélek, s ezért, akik Öt imádják, szükség, hogy lélekben és igazságban imádják”.

Amikor mi azt az utat járjuk, melyet unitáriusnak nevezünk, elgondolkozunk: jelent-e valami új színt a mi utunk a kereszténység kebelében, és az a szín fényes lesz-e vagy halovány? A mi útirányunk ez kell legyen: „Új szövetség szolgálai legyünk, nem betűé, hanem léleké.”

A lélekből jövő szolgálat: a többet adás. Elődeink, mert kevesen voltak, többet áldoztak, többet túrtak és többet reméltek. Nekünk is többet kell tennünk az egymáshoz való közeledésben, nagyobb türelmességet a mások felfogásának tiszteletben tartásában, buzgó odaadást a lélek dolgaiban, a templomjárásban, a szeretet gyakorlásában. Szóval és el nem lankadó cselekedettel kell munkálkodnunk, hogy a békeség, az elnyomottak felszabadulása, a népek testvérisége s az emberiség boldog jövője megvalósulhasson.

Unitáriusnak lenni lehet, de csak úgy, ha lélekből tudsz szolgálni a jónak és igaznak győzelméért. Unitáriusnak lenni érdemes, de csak akkor, ha megvalósítod életedben a Jézus által mutatott Isten- és emberszeretetet. Ámen.

BÁLINT FERENC

A KARÁCSONYI CSILLAG

Mt 2, 10

Csendes téli estén a szomszéd faluból igyekeztem haza. A hó fehéren csillogott, az árnyak messzire nyúltak. Lassan emeltem fel szemem az, ég felé, s egyszerre ezernyi fénylő csillag tűnt a szemembe.

Távoli fényük mintha üzenet lett volna: ne félj, nem vagy egyedül, s míg körülted az éj arnyai sötétbe borítanak mindent, mi fölötted vigyázunk és utat mutatunk. Én megnyugodva mentem tovább, mert a csillagok világították meg a hazafelé vezető utat.

Valamikor, kétezer évvel ezelőtt kutató szemmel vizsgálhatták a napkeleti bölcsek is az eget. Várták, lesték annak a csillagnak a megjelenését, mely új élet születését hirdeti nekik. Ezek a bölcsek csillagászok voltak, akik hittek abban, hogy a csillagok járásának befolyása van az emberi életre. A mindennapok eseményei, a véres háborúk, az elkövetett bűnök azt hirdették számukra, hogy valami nincsen jól. Nagy változásnak kell bekövetkeznie. Egy új prófétának, Isten választott küldöttének kell megszületnie ahhoz, hogy felragyogjon az öröm, a boldogság napja.

Hosszú éjszakákat töltöttek el műszereik mellett, figyelve a csillagok járását, éberren várva azt a pillanatot, mikor addig nem látott égi jel, mindennél fényesebb csillag adja tudtukra, hogy akit vártak: a nagy Szabadító, a sebeket gyógyító, a győzhetetlen igazság Fejedelme megjelenik. Sokszor úgy látszott, hogy hiábavaló a várakozásuk. De leírhatatlan volt az öröm és lelkesedés, mikor egy éjszaka megjelent az égen a várva várt csillag, mely bár félelmetesen világított, mégis örömet keltett bennük. „És mikor meglátták a csillagot, igen nagy örömmel örvendezének.”

Már csak egy dolog hiányzott boldogságukból, hogy megtalálják azt, akinek születését jelezte a csillag. Egy pillanatig sem késlekedtek, csomagoltak és útra keltek. Nappal pihentek, éjszaka utaztak, amerre a csillag vezette őket. Sokat tudakozódtak, királyi palotákban keresték, míg végül a betlehem-i jászolbölcsőben megtalálták Jézust, kinek tisztességet tettek, és ajándékokat adtak.

Csillagot látni nem nagy dolog. Ezerszámra ragyognak felettünk esténként a tiszta égbolton. De csillagot találni, mely utat mutat, öröme derít és hazavezet, nehéz, nagyon nehéz. A távolról jött napkeleti bölcsek ezt a csillagot találták meg, amely azt hirdette, hogy azon az estén lehajolt az ég a földhöz. Ők megértették az üzenetet, egyszerű kis bölcsőben, hálaadó szívekben, örvendező otthonban van a békesség s a boldog jövő forrása. A csillag üzenete s a kis Jézus megtalálása örömet fakasztott szíveikben.

Egyesek közülünk nem tudnak maradéktalanul, tiszta szívből örülni. Örvend a szülő, mikor gyermeke élettársat talál, de eszébe jut, hogy holnap kiszáll a szülői házból, és ő egyedül marad. Oda az öröm, bánat foglalja el a helyét. Kitérő örömmel fogadod rokonod, régi barátod, de a búcsúzásnál elfog a bánat és szomorúság. Mert mindig többre vágyunk, mint ami a miénk lehet. Pedig itt vár reánk a boldogság, az öröm földi otthonunkban, a békés családi körben, szereteteink ölelésében, életünk küzdelmeiben, sikereinkben és bukásokban, és a hazatalálásban.

Karácsony a család ünnepe. Ha messze vagyunk, hazagondolunk, ha elszakadtunk az otthontól, képzeletben hazaszállunk. Lelki szemünk előtt kirajzolódik az otthon, a család képe. Aprócska fenyőfa, rajta néhány gyertya, cukor és csillogó díszek. Egyszerű az egész,

de a szeretet nyelve hangosan beszél. Ezen az estén a férj a feleségének, a nő hitvestársának, szülő gyermekének odateszi, odalopja a maga ajándékát a karácsonyfa alá. S a csók, mellyel ilyenkor összefornak, minden kincsnél nagyobb jutalom az ajándékozónak.

Neked, ki gazdagon terített asztalhoz ülsz, jut-e eszedbe, hogy vannak, akiknek a mai napon sincs mivel csillapítani éhségüket? Mi, akik békességben ünnepelünk, gondolunk-e azokra, akik karácsony éjszakáját is hazájukért harcolva a lövészárokból töltik? Mi, akik együtt vagyunk szereteteinkkel, emlékezünk-e azokra, akiket otthonuktól távol tart a kötelességteljesítés? A pihenők gondolnak-e az örállókra, akik ma is vigyáznak, hogy nekünk villanyunk és szórakozásunk legyen, a betegnek ápolásuk s az utazni kívánóknak szállítóeszközük. Az egészségeseknek jut-e eszébe a beteg, aki ágyban fekszik, kínokban vergődik?

Ha csak egy pillanatra is eszünkbe villannak mindezek, akkor kimondhatatlan hálával kell eltelnünk a gondviselő Isten iránt, hogy mieinkkel együtt tölthetjük karácsony szent ünnepét békességben és szeretetben. Hadd derüljön öröme arcunk, mert van mindennapi kenyerünk és békés otthonunk, mert van egészségünk, és ölelő karok vesznek körül, mert van Istenben bízó lelkünk, mely meglátja a karácsonyi csillagot. Az első karácsony csodás eseményei távol vannak tőlünk. A napkeleti bölcsek csillaglátó öröme csodálkozunk vagy kételkedünk talán, de karácsony nem lehet pusztán álom, lidérces messze-fény. Újra meg újra élővé kell lennie, meg kell születnie bennünk. Mondjuk együtt a költővel: „Oh jer, szüless meg bennem, mint karácsonykor Betlehemben, dicsőség s béke nagy királya.”

Hinnünk kell abban a karácsonyban, mely megváltoztatja a hívő embert. Legyen a mi karácsonyi ünnepünk azért a megelégedés ünnepe, a gyermek Jézus megtalálása és az Isten felé való elindulás kezdete. Gyűljön ki a mi lelkünkben is a csillag, mely hazavezet a békés otthonba, hol öröm és szeretet vár reánk. Ugye, testvérem, ma, mikor hazamész a templomból, tudni fogod, hogy mit kell cselekedned? Tiszta szívvel fogod megcsókolni a tiedet, és hálát adsz Istennek, hogy együtt töltheted velük karácsony ünnepét. Az a karácsony lesz az igazi, hol tetteink a hazatalálás öröme föl fognak beszélni. A karácsonyi csillag világánál induljunk hát mi is örvendező szívvel hazafelé, Isten felé. Isten mindnyájunkat keres, a karácsonyi csillag fényénél hazavár. Amen.

BÁLINT FERENC

ÉGI ÜZENETRE — FÖLDI ÖRÖM

Lk 2, 10—11

Csillagfényes éjszaka után, melyben angyalok közvetítették az ég üzenetét, ismét karácsony ünnepére virradtunk. Vágyakozással teli adventi napok után boldog beteljesülés jött el számunkra. A kará-

csonyi csillag fénye beragyogta lelkünk, s a mindennapok hívő embere ma is éppen úgy, mint kétezer esztendővel ezelőtt a jászolbölcső felé fordította tekintetét. Vágyódó lelkének feltette a kérdést: hogy lehet az, hogy karácsony ünnepén teljes összhangban van az ég és a föld, üzen Isten, és boldogság tölti be a szíveket?

Keresztény ünnepeinkben karácsony kivételével mindenikben van valami titokzatos, amelyet nem értünk meg olyan könnyen. Karácsony az egyedüli kivétel. Vajon miért? Azért, mert karácsony lényege közvetlenül kapcsolódik az életünkhöz, és minden megnyilatkozása a gyermek, a bölcső körül fordul meg. Az ő születését adja a világ tudtára Isten, ezt hirdetik meg az angyalok, ez serkenti fel a pásztorokat, és indítja a bölcseket a megtalálás boldog pillanatára.

Megszokott dolog életünkben a születés, szinte nem is vesszük észre. De ez a születés oly csodálatos módon adatik tudtára a világnak, hogy benne minden megmozdul és összhangra talál. A sötétséget égi fény oszlatja el, megriadt félelmet angyali szózat bátorít, keresőnek csillag mutat utat, s a jászolbölcső mellett minden beteljesülésre talál. Lelket megkapó a költészet, amelyben az égi és földi olyan csodálatosan egyesül. És a nagyszerű események mindig hatnak lelkünkre. A hír futótűzként terjed, hogy valami eddig nem ismert dolog történt, amelyről csak álmodni szokott az ember. Kigyúl az ég, és angyalok közvetítik az égi üzenetet: „Ne féljeteK, mert íme, hirdetek nékteK nagy örömet, mely az egész népnek öröme lészen, mert született nékteK ma a megtartó...”

Ez üzenet óta kétezer esztendő telt el. Lelkünk sok mindennek volt szemlélője, de nem tud olyan mély fájdalom, nagy bánat lenni, amelyet ez égi üzenet meg ne vigasztalna, mosolyra ne derítene. Lélekben ma is körülálljuk a jászolbölcsőt, melyben képzeletünk piros arcú Jézuskája fekszik. Átkaroljuk az ártatlan gyermeket, aki azért született, hogy békesség és jóakarát legyen az emberek között.

Karácsony lényege nem a gyönyörű költészet, amelyhez hitünknek olyan kevés köze van, hanem a születés, a jövőt ígérő gyermekmosoly. Ezt díszíti a költészet szépsége is. Tudjuk, hogy semmi sem szebb a tisztaságnál, de a tiszta léleknek is kell a simogatás. Tudjuk, hogy a bátor megállja a helyét, de annak is jólesik a biztatás. Karácsony lényege is a születés, de a költészet fényében sokkal mélyebb tartalmat nyer. Értékesebb a születés, ha angyal hirdeti meg, diadalmasabb az élet, mely jézusi magaslaton nyilatkozik, hogy mint tökéletes ember legyen mintakép azok számára, akik Istenországba megvalósításában akarják kiteljesíteni életüket.

Jézuson kívül sok próféta támadt Izraelben. Sok tanítás verte fel a puszták csendjét, de csak kevés tudott áthatolni a megcsontosodottság korlátain. És mind csak egy csoporthoz, egy közösséghez szólóttak. Jézusnak a születése örömet jelent nekünk. Tanításaiban megőrizte a múltat, de melléjük új tanításokat adott. Nem ragaszkodott görcsösen az elavulthoz, hanem átfogta az életet. Megmutatta Isten jóságos arcát és testvéri kötelékbe kapcsolta az embert. Lehajolt a

sírókhoz, osztozott az örvendők örömeiben, és utat mutatott mindenkinek. Bekopogott a vámszedők és bűnösök hajlékába, és leült velük vacsorázni. Megismertette velük az élet igazságait, hogy ők is boldognak érezzék magukat. Ezért fordul karácsonykor minden tekintet a bölcső felé. Ezért öröme a földnek az égi üzenet. Ezért próbálja minden hívő ember megfürdetni életét az evangélium kristálytisza vizében.

A születés nagy dolog, mert nagy próbával és áldozattal jár. A bölcső öröm, de ugyanakkor gond is. Sok áldozat és munka kell, míg a bölcső kicsinységéből kinő az élet. A karácsonyi gyermek sem volt kivétel ez alól. Születésekor nem volt hely a vendégfogadóban. Ővéi nem értik meg, falujában kigúnyolják, a főpapok bosszút esküsznek ellene, barátai elárulják, tanítványait üldözik. De az evangélium eszméi túléltek a századokat, mert a bölcső mindenkinek fölé nő, és általa megújul az élet.

A bölcső sok titkot és sok örömet rejt magába. Sok mindennel kell szembenéznünk, kik feléje sietnek, de ha közelébe értünk, és belőle felénk vetődik egy sugár, megéri a fáradságot. Szól az angyali üzenet: „ne féljete, mert hirdetek néktek nagy örömet...” Örüljete és örvendezzete, mert van már gyermek. Nem maradnak meddón az álmok és beteljesületlenül a remények. Van már, aki továbbvigye gondolatunk, megőrizze minden tulajdonságunk. Nem imádkoztunk, és nem sóhajtoztunk hiába az ég felé. Van már, aki megmutassa az utat Istenországa munkálására, új eget és földet hirdető tanítása.

Testvérem! Mondd, nem örök időre szóló örömed-e ez? Még akkor is, ha nem fonná körül karácsonyi költészet? Megállani a jövőt író bölcső mellett, és elmerengeni az élet kérdései felett. Érezni, látni, hogy jönnek, hogy egyre jönnek piros arcú, jövőt építő, drága gyermekek. Nyilatkozni tiszta érzésekben a szív által, mint a pásztorok, arról az örömről, amit magunkban hordozunk.

Úgy érzem, hogy mindenkit ez a boldog öröm hozott ide Isten házába ünnepelni, imádkozni. Nem kérde, hogy megmozdult-e szíved, mint a pásztoroknak, hogy az öröm indított-e el, mint a napkeleti bölcseket. Tégy mindenben belátásod szerint. Én csak egyre kérlek ez alkalommal. Kedves hittestvérem, állj meg egy pillanatra a bölcső mellett, és meglátod, tekinteted a jövő felé fordul, szívedben szeretet kél, munkád nyomán öröm és jóság fakad. Míg nem jössz ide szíveddel, tiszta gyermekhittel, addig nem tudod, hogy mit jelent karácsony, a boldogító angyali szózat. Ha nem tudnál, mint a bölcsek, drága kincseket áldozni szent karácsony szép ünnepén, boruljál le imádkozni. Így öleld át az örök isteni titkot, s az angyali sereggel zengje együtt ajkad is karácsony himnuszát: „Dicsőség a magasságos mennyekben az Istennek, a földön békesség és az emberekhez jóakat.” Ámen.

SÁNDOR BALINT

ÚJ PARANCSOLAT

Jn 13, 34/a

Az idők teljességében angyalajakról hangzott el a szózat: „Ne féljetek, mert íme, hirdetek néktek nagy örömet, mely az egész népnek öröme lesz, mert született néktek ma a megtartó” (Lk 2, 10—11). Akik a szózatot meghallották, azokon valami különös érzés vett erőt. Mintha nem olyanok lettek volna, mint amilyenek voltak. Kívülről nézve semmi sem változott, minden maradt a régiben. A pásztorokat körülvette a csillagfényes éjszaka; a pislákoló mécses vibráló fényt vetett a bölcsek könyvére, amely fölé elmerülten hajoltak, mint azelőtt is annyi más alkalommal. S most mégis szinte egyszerre mondták ki a bölcsek is és a pásztorok is: „Menjünk el mind Betlehemig, és lássuk meg e dolgot, melyet az Úr megjelentett nekünk” (Lk. 2, 15/b). Valaminek tehát mégiscsak történnie kellett. És történt is. Belül, a lélek világában, valami megváltozott. A közöny helyébe lelkesedés költözött, ahol a lemondás sötétje honolt, oda most a betlehemi csillag hintette fénylő sugarát, ahol eddig az önzés hallatta szavát, oda most új érzés költözött. Akik az angyali szózatot meghallották és megértették, úgy néztek egymásra, mintha csak most találkoztak volna először. A pásztor a pásztor társában nemcsak azt látta, aki megosztja vele az éjszakai virrasztást, a nyáj feletti örködést; bölcs társában nemcsak azt látta, aki hozzá hasonlóan éjjeleken át kutatja a csillagos ég titkait, ennél sokkal többet láttak egymásban. Meglátták a testvért, a felebarátot. Úgy érezték, hogy szívük egyszeriben ringó bölcsővé változott, amelyből újszülött kised mosolyog mindenkire. Arcuk is felderült, szemükben felcsillant a szívükben született kised mosolya, s ebben a pillanatban megismerték a titkot, hogy mit jelent egymást szeretni. Karácsony éjszakáján a pásztorok és bölcsek lelkében megszületett a szeretet. Így lett karácsony a szeretet ünnepévé.

Most még tehetetlen újszülött, kinek tisztességes bölcsője sincsen, hanem barmok jászlabán fekvőhelye. Nem barátságos, meleg szobában született a világra, hanem rongyos istállóban. Senki más nincs mellette csak édesanyja és édesapja s a jászol mellett csendesén kérődző állatok. De a szülők szívében végtelen nagy szeretet, s ez pótolja a hiányzó külsőségeket. És a kisgyermek a jászolbölcsőben szüleire mosolyog. Megérkeznek a csillag nyomában járó pásztorok, s köszöntik a kisedet angyalok himnuszával: „Dicsőség a magasságos mennyekben az Istennek, és a földön békesség és az emberekhez jóakarát” (Lk 2, 14). És a kised a pásztorokra is mosolyog. Jönnek messzi napkeletről a bölcsek, a csillagfény vezeti őket is. Fáradtak a hosszú utazástól, de nem pihenésre gondolnak, hanem azt kérdik: „Hol van a zsidók királya, aki megszületett? Mert láttuk az ő csillagát napkeleten, és azért jövünk, hogy tisztességet tegyünk neki” (M 2, 2). S a tisztességtévő bölcsekre is rámosolyog a kisgyermek.

Sem a szülők, sem a pásztorok, sem a tisztességtudó bölcsek nem is várnak mást. Nekik elég ez a mosoly, mert ígéretet látnak benne. Talán lelkükben hallják is már, amint ezek a mosolygó parányi ajkak

megnyílnak, és ezt mondják: „Én azért születtem, és azért jöttem a világra, hogy bizonytságot tegyek az igazságról.” Jöttem bizonytsággal annak, hogy Isten szereti ezt a világot, és meg akarja váltani, jobbá akarja tenni embergyermekait. Jöttem, hogy szószólója legyek ennek az isteni szeretetnek és megtanítsalak titeket is Istent szeretni. Jöttem, hogy új parancsolatot adjak nektek, hogy egymást szeres-
séték.

Mindannyian megértették, hogy mit jelent ez a tündöklő mosoly. Hogy ez a mosoly gyöngé, törekeny, újszülött ajkán ragyog. Az nem baj, nem akadály abban, hogy örvendezzenek a megismert igazságnak. Hiszen az óriás is előbb kisgyermek volt, s a leghatalmasabb király is bölcsőben álmolta gyermeki álmait. Majd felnő ez a kised is, s a mosolyában bujkáló ígéretet valóra fogja váltani. Addig vigyáz reá a szülők szeretete, s ők is féltékenyen fogják őrizni a szívükbe született szeretetnek e parányi szikráját. Fontos csak az, hogy a próféták ígérete beteljesedett, hogy a várva várt szabadító megszületett. Hogy egy ideig még minden úgy fog maradni, ahogy eddig is volt, hogy továbbra is képmutató farizeusok és írástudók birodalma lesz Izrael, akik elnyomják a kapukban a szegényt, hamis mértékkel mérnek, megszűrik a szűnyogot, de elnyelik a tevét, és zsidvasárt csapnak az Úr megszentelt templomában. Egyszer ennek is vége lesz majd, ha hatalmasan felemeli szavát Isten küldötte, ha felnő ez a jászolban mosolygó kised. Akkor majd megszűnnek az igazságtalanságok, s a templom ismét az imádság háza fog lenni. Legyen tehát hála Istennek az ő kimondhatatlan ajándékáért! Legyen dicsőség az ő szent nevének a magasságban! S míg minden úgy lesz, ahogy megígértetett, addig is ápolni kell a szívek mélyén a megszületett szeretetet. Ezt látták és értették meg a kised mosolyából a bölcsék és a pásztorok.

Évszázadok teltek el azóta. S oly kevés igazi szent karácsonyunk volt. Még mindig nem írtuk szívünkbe az új parancsolatot, még mindig nem tanultuk meg szeretni egymást. Kihunytt hát a betlehemi csillag fénye, s nem mutat többé utat a kisedhez? Vagy tán a kised ajkán nincs már ott a mennyei mosoly, hogy beragyogja életünket?

Nem, ó, nem! A betlehemi csillag most is ragyog, hív és vezet. Csak meg kell látni és követni kell. Mint a bölcsék, mint a pásztorok. A betlehemi kised ajkán most is ott a mennyei mosoly, csak bűvkörébe kell állni, mint a bölcsék és pásztorok tették. Az az ajak most is azt mondja, hogy az igazságról jött bizonytságot tenni. Jött, hogy megtanítsa minket az Istent szeretni, mint ahogyan Isten is szeret minket. Jött, hogy új parancsolatot adjon nekünk, hogy egymást igazán szeressük. Csak meg kell érteni, csak szívünkbe kell zárni, mint a bölcsék, mint a pásztorok. És cselekedni kell! Nem világgraszoló nagy tetteket vár tőlünk Isten, hanem a szeretet mindennapi, állandó gyakorlását.

Karácsonykor ajándékokat szoktunk osztogatni azoknak, akiket szeretünk. Ezzel igyekszünk boldoggá tenni számunkra a szeretet áldott ünnepét. De így az ünnepszentelés csak egy szűk családi körre

korlátozódik. Az lenne csak az igazi karácsony, ha ezen a napon mindenki egyszerre hallaná meg Jézus szavát: „Új parancsolatot adok nektek...” és mindenki megajándékozna mindenkit ezzel a drága ajándékkal, az igazi felebaráti szeretettel. Próbáljuk meg, testvéreim, így ünnepelni. Annyiszor és annyi mindent kérünk Istentől. Ezen a napon emeljük hozzá szívünket és karácsonyi ajándékképpen kérjünk tőle szeretetet. Boruljunk le szent színe előtt, s úgy szerezzünk nevének dicsőséget, hogy karácsonyi ajándékképpen neki adjuk szeretetünket. Ámen.

PATAKI ANDRÁS

EGYHÁZI ÉLET

Egyházi Képviselő Tanács 3. és 4. évnegyedi gyűlését f.é. október 5-én, illetve november 23-án tartotta dr. Kovács Lajos, dr. Barabássy László és Székely János főgondnokok elnöklete alatt. A Tanács tárgysorozatán szerepelt az egyházközségi, egyházköri és egyházi központi folyó ügyek mellett az unitárius világszövetség (IARF) heidelbergi kongresszusáról szóló jelentés, az egyházközösségek központi járulékának és egyes egyházközségeknek adandó segélyek megállapítása 1973. évre, vezető tisztviselői alkalmazások, lelkésznevelési ügyek, valamint az egyetemes egyház és nyugdíjpénztár 1973. évi költségvetésének megállapítása.

Lelkész-továbbképzés

Az utolsó negyedévi lelkészi tájékoztató értekezletet december 6—8. tartották meg az egyházkörökben. Az értekezlet tárgya volt: „Románia Szocialista Köztársaság 25 éves évfordulója” és „Az IARF heidelbergi kongresszusa és teológiai irányelvei”.

Lelkésznevelés

Az Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézet évnnyitó istentisztelete október 1-én volt, alkalmi egyházi beszédet dr. Kovács Lajos püspök mondott. Az intézeti évnnyitó ünnepély október 2-án történt meg.

Az unitárius tanszemélyzet körében történt változások: dr. Kovács Lajos tanár püspökké választása következtében megüresedett „unitárius biblikai teológiai” tanszék tárgyainak előadására Szabó Árpád kolozsvári lelkész-doktorjelölt nyert megbízást helyettes tanársegédi minőségben. Az „unitárius gyakorlati teológia” elméleti tárgyait Izsák Vilmos intézeti főtitkár-doktorjelölt, a gyakorlati tárgyakat Fazakas Ferenc tordai lelkész tanítják ideiglenes óraadó tanári minőségben.

Az Egyházi Képviselő Tanács tanulmányi eredmény és magavi-
selet alapján, az 1972—73. tanév első félévére 21 hallgatónak állapí-
tott meg egyházi ösztöndíjat és tanulmányi segílyt.

Vizsga

Szakvizsgát tettek október 6-án Dancs Lajos, Ferencz Gábor, Pál
Adám és Pálffy Tamás abszolvens hallgatók.

Legáció

A III—IV. évfolyam 13 hallgatója 15 egyházközségben végzett
legátusi szolgálatot.

Egyházköri közgyűlések

A Kolozs—Tordai Egyházkör évi rendes közgyűlését október 8-án
tartotta a tordai egyházközségben. A közgyűlés tárgysorozatán az
egyházkör 1971 évi életét bemutató esperesi jelentés, a katekizációról,
szórványgondozásról és a pásztorációs munkáról szóló beszámolók
szerepeltek.

A közgyűlés örömmel vette tudomásul, hogy a hívek áldozatkész-
sége lehetővé tette a szováti műemléktemplom kijavítását, a Mihai-
Viteazul-i énekvezérlakás felépítését és majdnem mindegyik egyház-
községben kisebb-nagyobb méretű épületjavítást.

A közgyűlés javasolta — Főtanácsnak tiszteletbeli címek adomá-
nyozását az alábbiaknak: Nagy Domokosnak a moldovenesti-i egyház-
község tb. lelkésze, Pálfi I. Domokosnak, Moldovenesti. tb. keblitaná-
csos, Borbély N. Györgynek, Torda, tb. gondnok, Zsigmond Andrásnak,
Torda, tb. pénztárnok, Özv. Győri Ferencnének, Gadó György-
nek, Szarka Lászlónénak és Bardocz Lászlónak, Torda, tb. keblitaná-
csos, Barla Dezsőnek, Cornești, tb. gondnok, Fodor Józsefnek, Cor-
nești, tb. keblitanácsos, Szabó Mózesnek és Csete Jánosnak, Kolozs-
vár, tb. keblitanácsos.

A közgyűlési istentiszteleten Bálint Ferenc kolozsi lelkész prédi-
kált, az énekvezéri szolgálatot Marton Hajnal kolozsvári kántor vé-
gezte.

A Székelykeresztúr—Udvarhelyi Egyházkör évi rendes közgyűlé-
sét október 8-án tartotta Székelyudvarhelyen. Az esperesi jelentés, a
különböző beszámolók a katekizációról, szórványgondozásról és pász-
torációs munkáról reális képet nyújtottak az egyházkör valláserkölcsi
életéről. A közgyűlés meglelégedéssel vette tudomásul a szükségessé
vált templomjavításokat a kissolymosi, csehétfalvi, kismedeséri, ka-
dáci, székelyszentmihályi és korondi egyházközségekben. A lelkészi

és énekvezéri lakásokon csaknem minden egyházközségben végeztek kisebb-nagyobb javításokat.

Tisztújítás során az 1973—1976 évekre a közgyűlés megválasztotta: esperesnek ifj. Báró József homoródszentpáli lelkészt, felügyelő gondnoknak Lőrinczi Lajos (Fiátfalva) és Egyed Albert (Oklánd) fiait, egyházköri jegyzőnek Máthé Sándor székelykeresztúri, közügyigazgatónak Gellérd Imre homoródszentmártoni lelkészeket, jogtanácsosnak dr. Orbok László (Székelyudvarhely) afiát. Az 1973—75 évekre egyházköri főtanácsi képviselőknek választották egyházi részről: dr. Szász Dénes, Máthé Sándor, és Kiss Tihamér lelkészeket, világi részről: Nagy Lajos, Gotthárd Gyula és Tarcsafalvi Zsigmond gondnokokat.

A közgyűlés dr. Szász Dénes afiának, aki elfoglaltsága és egészségi állapota miatt az esperesi tisztségre való újabb jelölést nem vállalhatta, a közgyűlés 14 évi esperesi szolgálatának elismeréséül a tiszteletbeli esperesi cím adományozását javasolja a Főtanácsnak.

A közgyűlésen részt vett dr. Kovács Lajos püspök is.

A *Kolozs—Tordai Egyházkör* december 6-án Kolozsváron rendkívüli közgyűlést tartott, melynek tárgya a tisztújítás volt.

A rendkívüli közgyűlés az 1973—1976 évekre esperesnek választotta: Benedek Sándor bágyoni lelkészt, felügyelő gondnoknak: Pálfi Lőrinc (Plăiești) és Veress Béla (Kolozsvár) fiait, egyházköri jegyzőnek: Bálint Ferenc kolozsi, közügyigazgatónak: Sándor Bálint coltești, pénztárnoknak Szathmáry József alsójárai lelkészeket, jogtanácsosnak: dr. Gál Miklós (Torda) afiát. Az 1973—75 évekre egyházköri főtanácsi képviselőknek választotta egyházi részről: dr. Lőrinczi Mihály szindi és Fazakas Ferenc tordai lelkészeket, világi részről: Fodor Antal (Văleni de Arieș) és Tompa Sándor (Torda) fiait.

A *Háromszéki Egyházkör* december 8-án Sepsiszentgyörgyön rendkívüli közgyűlést tartott, melynek tárgysorozatán Ürmösy Gyula esperes lemondása és a megüresedett esperesi tisztség betöltése szerepelt.

A közgyűlés sajnálattal vette tudomásul, hogy Ürmösy Gyula esperes lemondott tisztségéről, minthogy az egyházi nyugdíjpénztár főkönyvelői állásába nyert kinevezést. A távozó esperes 25 évi tevékenységét Lőrinczi László ürmösi lelkész méltatta, kiemelve azt az egyházas szellemet, amelyet képviselt. Kifejezést adott annak a reménynek, hogy új munkahelyén is ezt a szellemet fogja érvényesíteni. A lelkészek nevében Nemes Dénes mondott köszönetet az esperestől kapott segítségért. Az elismerés és tisztelet jeléül távozó esperes afiának és élettársának egy értékes festményt és virágcsokrot nyújtott át.

A megüresedett esperesi tisztségre a közgyűlés 1973—1976 évekre, csaknem teljes egyhangúsággal Kőkösi Kálmán egyházköri jegyző, árkosi lelkész afiát választotta meg.

A közgyűlés Ürmösy Gyula afiának 25 évi esperesi szolgálatának elismeréséül tiszteletbeli esperesi cím adományozását javasolta a Főtanácsnak.

Az egyházközségek elektorainak választói közgyűlése

Az egyházközségek elektorai főtanácsi képviselőknek választották az 1973—75 évekre:

Maros—Küküllői Egyházkörben (Marosvásárhely, aug. 20.): Kecskés Lajos, Simén Domokos, Fazakas Károly és Bíró József (lelkészek); Háromszéki egyházkörben (Ürmös, szept. 3.): Nemes Dénes, Gál Jenő (lelkészek), Tóth Péter, és Barabás Zoltán (gondnokok);

Székelykeresztúr—Udvarhelyi egyházkörben (Székelyudvarhely okt. 8.): Gellérd Imre, Bencző Dénes, Végh Mihály, Török Áron, Székely László és Botha Dénes (lelkészek);

Kolozs—Tordai egyházkörben (Kolozsvár dec. 6.): Halmágyi Pál, Szabó Dezső, Göncz Mihály, Nagy József és Székely Gergely (lelkészek) fiait.

Templomfelavatás

A vadadi egyházközség temploma és műemlék jellegű fatornya 1944. szeptember 22-én, bombázás következtében, porrá égett. A pusztulásból a templom kulcsa és az egyik harang nyelve maradt meg. A templom újjáépítésének ügyével az egyházközség 1968 után kezdett foglalkozni. Az építés 1971. május 7-én kezdődött és 1972. október havában fejeződött be a hívek példaadó áldozatkészségének segítségével.

A templom felavatása 1972. október 22-én tartott istentisztelet keretében történt. A felavatási beszédet dr. Kovács Lajos püspök, úrvacsora előkészítő beszédet dr. Erdő János teológiai tanár mondta. A felavatási ünnepély keretében Nyitrai Mózes lelkész a vadadi templom történetét ismertette; a templomépítő gyülekezetet dr. Barabássy László főgondnok köszöntötte. Dr. Kovács Lajos püspököt az egyházkör részéről Kolcsár Sándor esperes, az egyházközség nevében Nagy Dániel gondnok, Nyitrai Mózes lelkész, Bányai Albert és Kiss Albert presbiterek, valamint László Mózes a szomszédos jobbágyfalvi egyházközség részéről üdvözölték.

A felavatási ünnepély szeretetvendégséggel ért véget.

Egyházi beszédpályázat eredménye

A 498—1971. E.K.T. sz. alatt kihirdetett egyházi beszédpályázatra beküldött prédikációkat dr. Kovács Lajos püspök, Lőrinczi László és Szabó Árpád lelkészekből álló bizottság bírálta el. A bizottság jelentése szerint a pályázatra 51 prédikáció érkezett be, melyek mind tartalmi, mind alaki szempontból megfelelnek a követelményeknek. Egyházi Képviselő Tanács a bíráló bizottság előterjesztése alapján öt, egyenként 200 lej pályadíjat állapított meg az alábbi beszédek szerzőinek:

Az 1 Jn 4, 20 textusról írt, a „Vallás bizonyágtevés” jeligés beszéd, szerzője: Gellérd Imre homoródszentmártoni lelkész; az 1 Kor 3, 3 textus alapján írt, a „Téged kereslek könnyeimben” jeligével beküldött beszéd, szerzője: Székely László újszékelyi lelkész; a Mt 17 20/b textusról írt, „Boldogok, akik hisznek” jeligére írt beszéd, szerzője: Pataki András, szováti lelkész; 2 Móz 34, 27—28 és Mt 14, 24 textus alapján írt „Hittem, azért szóltam” jeligés prédikáció, szerzője: Zoltán Sándor ny. lelkész; 1 Móz 30, 13 alapján írt „Téged kereslek könnyeimben” jeligés beszéd, szerzője: Székely László lelkész.

Egyházi Képviselő Tanács, a bíráló bizottság javaslata alapján az alábbi beszédek szerzőit dicséretben részesítette:

1 Jn 4, 20-ról írt „Legnagyobb a szeretet” jeligés beszéd, szerzője: Kelemen Imre ny. lelkész; 2 Jn 9-ről írt „Aki nem marad meg a Krisztus tudománya mellett, annak egynek sincs Istene” jeligés prédikáció, szerzője: Zoltán Sándor; 1 Kor 8, 6-ról írt „Az Isten lélek” jeligés beszéd, szerzője: Zoltán Sándor; Mal 3, 14-ről írt „Az én válasom” jeligés beszéd, szerzője: Gellérd Imre; 1 Móz 31, 30-ról írt „A hit Isten ajándéka” jeligés beszéd, szerzője: Kelemen Imre; Mt 9, 17-ről írt „Jézus pedig felele néki: Szeressed azért az Urat, a te Istenedet” jeligés beszéd, szerzője: Bálint Ferenc kolozsi lelkész.

A pályázat eredményének kihirdetése és a díjak kiosztása a f.é. egyházköri közgyűlések keretében történt.

Személyi változások

Nyugalomba vonult Rázmány Mór lelkész-főszámvevő 40 év és 7 hónapi szolgálat után f.é. szeptember 30-án.

Rázmány Mór a Teológiai Akadémiát 1931-ben végezte el; lelkési oklevelet 1932-ben szerzett, az 1932—34 években mint kolozsvári hitoktató működött. 1934-től nyugalomba vonulásáig az egyházi központ számvevőségi hivatalában teljesített szolgálatot.

Lemondás

Varga István szentmiklósi lelkész október 31-én, öt évi szolgálat után állásáról lemondott.

Kinevezés

Gyakorló segédlelkészi szolgálatra nevezte ki Püspök afia november 1-től egy évre az alábbi szakvizsgázott hallgatókat: Dancs Lajost az énlaki, Ferencz Gábort a pietroasai, Pál Ádámot az iszlói és Pálffy Tamást a homoródjánosfalvi egyházközségbe.

Meghívás alapján Lőrinczi Károly kadácsi lelkészt Püspök afia december 1-én kinevezte az aranyosrákosi egyházközségbe.

Az egyházi központ számvevőségi hivatalának főnöki állásába október 17-i hatállyal kinevezést nyert Tana Ferenc.

Pályázathirdetés prédikációíráásra

Egyházi Képviselő Tanács 1126—1972. sz. alatt pályázatot hirdet egyházi beszéd írására Jn 13, 35 vagy 1 Kor 14, 33, és szabadon választott textus alapján vasárnapi és ünnepi istentiszteletre (karácsony, húsvét, pünkösd és alkalmi ünnepek). A díjnyertes beszédek egyenként 200 lej jutalomdíjban részesülnek.

Az írógéppel írt és jeligével ellátott pályamunkák 1973. március 31-ig küldendők be az E. K. Tanács címére. A pályázat eredményének kihirdetése és a díjak ünnepélyes kiosztása a legközelebbi Főtanácson történik.

HÍREK

A SZÉKELYUDVARHELYI EGYHÁZKÖZSÉG 100 ÉVES ÉVFORDULÓJA

A székelyudvarhelyi egyházközség december 6-án ünnepelte fennállásának 100. évfordulóját. A hálaadó istentiszteleten Gellérd Imre homoródszentmártoni lelkész prédikált; előadást tartott dr. Kovács Lajos püspök az unitárius világszövetség — IARF — történetéről és a heidelbergi kongresszusról; dr. Szász Dénes esperes-lelkész az egyházközség megalapítását és százéves történetének nevezetesebb eseményeit ismertette. Az ünnepélyen a templomi énekkar Szász Olga énekvezér vezetésével egyházi énekeket adott elő. Az emlékünnepélyen még közreműködtek Vass Dalma, Imreh Judit, Kovács Emma és Rázmány Csaba alsóboldogfalvi lelkész.

Az évforduló emlékének megörökítésére az egyházközség nő tagjai népi hímzésű szószéki, úrasztali, papiszék- és orgonaterítőt készítettek több ezer lej értékben. Isten tegye áldottá úgy a múltra való emlékezést, mint a gyülekezet buzgó áldozatkészségét.

LELKÉSZBEIKTATÓ ÜNNEPÉLYEK

A homoródszentpéteri egyházközség november 26-án iktatta be hivatalába Bíró Barna lelkészt. A lelkészi kinevezési iratot ifj. Báró József egyházköri jegyző olvasta fel, utána az egyházközség új lelkésze tartotta meg beköszöntő prédikációját. A beiktató beszédet dr. Szász Dénes esperes mondotta.

Az egyházközség nevében Máthé István, Burján Domokos, Máthé Mária, Máthé Piroska és Gábor Lenke köszöntötték az új lelkészt. Az egyházköri lelkészek részéről Gellérd Imre homoródszentmártoni lelkész és ifj. Báró József mint beszolgáló üdvözölték Bíró Barnát és fejezték ki jókívánásaikat.

Az aranyosrákosi egyházközség december 3-án tartotta Lőrinczi Károly újonnan kinevezett lelkész beiktatását. Az istentisztelet keretében Nagy Béla esperes olvasta fel a kinevezési iratot, ezt köve-

tően Lőrinczi Károly lelkész mondta el beköszöntő prédikációját. A beiktató beszédet dr. Kovács Lajos püspök tartotta.

A beiktató beszéd után dr. Kovács Lajos püspök afiát és Főtisztelendő asszonyt Nagy Béla esperes üdvözölte az Egyházkör nevében. Az új lelkészt az egyházközség részéről Fodor Antal gondnok, Agh Józsefné, Pethő István afiai, az egyházköri lelkészek nevében Fazakas Ferenc tordai lelkész és Benedek Sándor mint beszolgáló lelkész köszöntötték. A beiktató ünnepélyen részt vett dr. Erdő János teológiai tanár és Veress Béla felügyelögondnok is. A beiktató ünnepély közebéddel fejeződött be.

A *Szentháromság-kisadorjáni egyházközség* december 17-én tartott istentisztelet keretében avatta fel az újonnan épített lelkészi lakást. Az építés kezdeményezője néhai Fülöp Zoltán lelkész volt; a megkezdett munkát továbbvitték és befejezték a gyülekezet tagjai ifj. Török Elek beszolgáló lelkész és Péterffy Ödön gondnok vezetése alatt. Az új lelkészi lakás nagyterme istentisztelet helyül szolgál mindaddig, amíg a gyülekezet felépítheti elpusztult templomát. A december 17-i első istentiszteletet Kolcsár Sándor és ifj. Török Elek beszolgáló lelkész végezték.

Pimen, Oroszország pátriárkája október 24—31. napjain látogatást tett a Román Ortodox Egyház pátriárkátusán. A Justinian pátriárka által rendezett fogadáson részt vettek a hazai egyházak vezetői, köztük dr. Kovács Lajos püspök is.

Nagy Ferenc segesvári lelkészt a külföldi ösztöndíjvizsga eredménye alapján Egyházi Képviselő Tanács az 1972—73 tanévre a manchesteri Unitarian College-ba küldte ki tanulmányai folytatására.

Az *Egyházak Világtanácsának Központi Bizottsága* augusztus havi utrecht-i ülésén a főtitkári tisztségre dr. Philip A. Potter metodista lelkészt, a harmadik világ képviselőjét választotta. A tagegyházak nagy várakozással tekintenek munkássága elé.

150 ÉVE FEJTETTÉK MEG A HIEROGLIFÁK TITKÁT

Két nevezetes évfordulóról emlékeztek meg az egyiptológusok 1972-ben: 150 éve fejtették meg a legendás rosettai kő titkát, s 50 éve fedezték fel Tut-Anch-Amon fáraó világhírű sziklasírját. A két esemény tulajdonképpen összefügg egymással, mivel a modern egyiptológia megszületését attól a naptól számítják, amikor Jean François Champollion francia tudós 1822. szeptember 14-én megfejtette az óegyiptomiak addig olvashatatlan hieroglif írását.

1972 őszén az egyiptomi kutatócsoportok nagy száma mellett 30 külföldi expedíció kezdett ásátásokat Alsó- és Felső-Egyiptomban. Az egyiptomi kormány nagy erőfeszítéseket tesz a híres philaei szent-

élek megmentésére. Philae szigete a század elején, a régi Aszuánigát megépítését követően került víz alá. A közelmúltban megkezdődött mentési munkálatok eredményeként, tizenegy értékes műemléket (Ízisz istennő szentélye, Hórusz, Hathor istenek templomai stb.) telepítenek át innen az ötszáz méterrel távolabb fekvő Agilkia szigetére. A nagy munka előreláthatólag öt esztendeig tart. A hatmillió fontra becsült költségek egyharmadát Egyiptom vállalta magára, a többit az UNESCO teremtette elő nemzetközi felajánlásokból.

AZ UNESCO-ÉVFORDULÓ JAVASLATAI 1973-RA

Az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete — az UNESCO javaslatára 1973-ban világszerte megemlékeznek az egyetemes kultúra több jeles személyiségének születési, illetve elhalálozási évfordulójáról.

A hazai kulturális és tudományos élet megünneplésre javasolt kiváló személyiségei: Dimitrie Cantemir filozófus történész, orientalista és politikus (születésének 300. évfordulója); Gheorghe Lazăr humanista pedagógus, a havasalföldi első román nyelvű iskola megalapítója (halálának 150. évfordulója); Gheorghe Țițeica matematikus, a differenciálgeometria megalapítója (születésének 100. évfordulója); Dimitrie Pompeiu matematikus (születésének 100. évfordulója); Dimitrie Paciurea szobrász (születésének 100. évfordulója).

Az évfordulók névjegyzékén szerepel ezenkívül: Ismail Abul-Fidae történész, geográfus, író (születésének 700. évfordulója); Kopernikus csillagász és matematikus (születésének 500. évfordulója); Caravaggio festőművész (születésének 100. évfordulója); Molière (halálának 300. évfordulója); Blaise Pascal fizikus (születésének 350. évfordulója); Rafael Garcia Govená költő (halálának 150. évfordulója); A. N. Osztrovszkij (születésének 150. évfordulója); Petőfi Sándor (születésének 150. évfordulója); Vaszil Levszki forradalmi demokrata (halálának 100. évfordulója); Gertrudis Gomez de Avellanada író (halálának 100. évfordulója); Hrisztó Botev író (születésének 125. évfordulója); Kumaran Asan költő és filozófus (születésének 100. évfordulója); S. V. Rahmanyinov zeneszerző (születésének 100. évfordulója); Dávid Livingstone afrikakutató (halálának 100. évfordulója); Henri Barbusse író (születésének 100. évfordulója).

HALOTTAINK

Gyulai Árpád ny. lelkész november 25-én, 78 éves korában elhunyt. 51 évi szolgálat után, melyből egy évet Füzesgyarmaton, ötvenet Korondon töltött, 1968. december 1-én vonult nyugalomba. November 28-án nagy részvét mellett temették el a gyergyószentmiklósi katolikus temetőbe. Emléke legyen áldott!

Külföldi előfizetőink figyelmébe

A Keresztény Magvető előfizetési díja egy évre 60 lej, mely összeget kérjük a ROMPRES — Filatelia, București, Calea Victoriei nr. 29. R. S. România, P. O. Box 2001 címre befizetni. A magyarországi olvasók a Posta Központi Hírlap Iroda, Budapest, VII. Lövölde tér 7. sz. a. fiókjánál fizethetnek elő; évi előfizetési díj 100 Ft.

KÖNYVSZEMLE

Kalevala. Fordította Nagy Kálmán. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972. 557 l.

Új fordításváltozattal gazdagodott Kalevala-irodalmunk. Kalevala a finnek nemzeti eposza. Gyűjtője és egybefoglalója Lönnrot Illés orvos, később a finn nyelv és irodalom professzora. A „finn Homérosz” felkutatta és összegyűjtötte a karjalai népi epikus énekek, lírai dalok és varázsigék ezreit. Ezekből hívta életre a Kalevalát, melynek első kiadása 1835-ben jelent meg, „Kalevala vagyis Karjala régi énekei” címen Helsinkiben.

Igazi összefüggő cselekmény nincs a Kalevalában. Mozaikszerű, egymásba fonódó epizódok sorozata a finnek őstörténetéről, hitvilágáról, a természethez és a benne képzelt erőkhöz való viszonyokról. Hőse maga a finn nép, melynek köréből nem vitézek, hanem egyszerű emberek emelkednek ki mint „bölc Vainämöinen, minden idők éneke”, Ilmarinen, „örök idők nagy kovácsa”, Lemminkäinen és mások. Ezek az emberek a nép jótevői, akik külön vagy együtt viszik véghez a részint természetfölötti csodás dolgokat, mint pl. a világ teremtése, varázslások, részint az emberek javát szolgáló bátor cselekedeteket. A Kalevala által megőrzött népmitológiai emlékek jelentős vallástörténeti értékkel bírnak, elősegítve a finnek ősi vallásának kutatását.

A Kalevalát részben vagy egészben csaknem minden európai nyelvre lefordították. Az első magyar fordítás 1871-ből Barna Ferdinánd műve; újabb teljes fordítását Vikár Béla eszközölte 1909-ben. Nagy Kálmán fordítása időrendben a harmadik. Ő a ma emberének kívánja tolmácsolni a Kalevala színes világát „eszköztelen művésziességgel” és nyelvileg modern formában. Ez a törekvés teszi maradandó értékűvé munkáját, és emeli világviszonylatban a legjobb Kalevala-fordítások közé. A kiadó megállapítása szerint: „Úgy véljük, a vállalkozás nagyságában, gondosságában és nemességében is az elődökhöz méltó munkát végzett a műfordító.” Az új Kalevala egyetemes emberi értéket jelent, „olvassák olyan szeretettel, ahogyan szerzője, a nyelvésznek is igen tehetséges Nagy Kálmán több mint tízesztendőszűlt munkája megérdemli” (A kiadó).

A fordítás értékét emelik Baász Imre metszetei és a kolozsvári nyomda igényes munkája. A Kalevala a Kriterion könyvkiadó legjobb kiadványai közé sorolható.

Kőrösi Csoma Sándor: Buddha élete és tanításai. Fordította, az előszót írta és jegyzetekkel ellátta Bodor András, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972. 218 l.

Új Buddha-tanulmánnyal gyarapodott vallástörténelmi irodalmunk. A könyv szerzője Kőrösi Csoma Sándor (1784—1842) a tibetológia első nagy európai képviselője. A „zarándok tudós”, aki 1819-ben hagyta el hazáját, 1822 januárjában lépett India földjére. Három alkalommal fordult meg Tibetben 1823—1830 között. Ő volt az első európai tudós, aki közvetlen forrásokból tanulmányozta Tibet népének nyelvét, irodalmát és vallását. Utolsó tibeti útja után Calcuttában telepedett le, ahol a Bengáliai Ázsiai Társaság másodkönyvtárosi állását töltötte be. Itt fejezte be híres tibeti szótárát és nyelvtanát, s öntötte formába mérhetetlen ismeretanyagát. Calcuttából még egy rövid utazást tett a buddhizmus szülőföldjén Észak-Bengáliában. Ekkor írta tanulmányait a tibeti buddhizmusról.

Kőrösi Csoma Sándornak Buddha életéről és tanításairól írt munkáját 1957-ben Calcuttában adták ki angol nyelven. Címe: *The Life and Teachings of Buddha* (Buddha élete és tanításai). A könyv négy dolgozatot tartalmaz. Az elsőben W. W. Hunter angol író Kőrösi Csoma Sándor életét ismerteti a *Zarándok tudós* címen, a következő Csomának két tanulmánya a buddhizmusról, a negyedik *Függelék*ként egy ismeretlen szerzőnek dolgozata a tibeti irodalomról. A Kriterion kiadásában megjelent munka ennek a könyvnek a fordítása, a *Függelék* elhagyásával. Ez a kiadás, amint a fordító jogosan állapítja meg, azt bizonyítja, hogy „Kőrösi Csoma Sándor Indiában sem merült feledésbe, és tanulmányaira számot tartanak, halála után 125 évvel kiadásra érdemesnek tartják szerzőjük egykori munkásságának székhelyén, Calcuttában. Elismerése ez az erdélyi utazó fáradságot nem ismerő titáni erőfeszítéseinek, önfeláldozó munkájának, bizonyítéka annak, hogy ha kitűzött célját nem is valósította meg, önzetlenül az egész emberiséget szolgálta, és a tudományosság addig nem ismert új mezejét nyitotta meg.”

A tibeti buddhizmusról Kőrösi Csoma Sándor több kisebb közleményt és négy tanulmányt írt, melyek a Bengáliai Ázsiai Társaság folyóiratában jelentek meg. A vallásalapító Buddha életét és tanítását tibeti források, buddhista szent könyvek közelebről a *Vinaya* alapján ismerteti.

Végül talán nem érdektelen, ha megemlítjük, hogy Csoma nemcsak a tibeti buddhizmust ismertette meg a tudományos világgal, hanem Nyugat vallásos irodalmából tibeti nyelvre is fordított, többek között egy protestáns imakönyvet és zsoltárokat.

Az eredeti munka értékét nagymértékben emelik a fordító tudományos gondossággal megírt előszava és jegyzetei.

A nagy vándor ezelőtt 131 évvel pihent meg India földjén. Tudományos érdemeit és emberi nagyságát szerte a világon elismerik és

tisztelik. Amint életrajzírója, W. W. Hunter megállapítja: „Dicsősége abban áll, hogy egy álomkép után indult el, és egy valóságos feladatot oldott meg.” Amikor a vándor tudós tanulmányait olvassuk, Eötvös József 1843-ban mondott emlékbeszédének szavait idézzük fel: „Az emberi nemnek szüksége van nagyszerű példákra is, hogy a serdülő ivadék, maga előtt látva a férfiút, kinek követésére magát gyöngeének érzi, fölfelé tekinteni, nemes célokért lelkesedni; értők fáradni, nekik áldozni tanuljon, s kinek élete a célnak megfelel, annak nem hasztalan folytak le napjai. S vajon nem nagyszerű példaként áll-e előttünk Kőrösi? Példája azon állhatatos kitűzésnek, melynek irányát a halál félbeszakaszthatja ugyan, de földi erő meg nem változtathatja; példája, hogy nehézség nincs, melyet erős akarat legyőzni képes ne volna.”

A biblia világa. Szerkesztette Rapcsányi László. Minerva, Budapest, 1972. XV. 315 l.

A Bibliáról elhangzott művelődéstörténeti előadások gyűjteménye. Az előadások szerzői vallástörténészek és teológusok, akik a Biblia világát ilyen címek alatt szólaltatják meg: Mi a Biblia? (Dr. Hahn István); A Biblia földrajza (Dr. Félegyházy József); A Biblia és az ókori kelet (Dr. Komoróczy Géza); Feliratok, osztrakonok, papiruszok és a Biblia (Dr. Schreiber Sándor); Törvény és igazságszolgáltatás a Bibliában (Dr. Pákozdy László Márton); Osztályok és osztályharcok a Bibliában (Dr. Hahn István); A Biblia természetismerete és világképe (Dr. Komoróczy Géza); A bibliai nyelvészet útjain (Dr. Czeglédy Károly); A Biblia és a folklór (Dr. Schreiber Sándor); A Biblia és a zene-történet (Dr. Szabolcsi Bence); A Biblia a művészetben (Rónay György); Bibliakritika és kritikai bibliatudomány (Dr. Hahn István).

A Bibliát emberi alkotásnak, az ókori Kelet kultúrájának szerves részeként fogják fel, mely népek életét gazdagította, hitek és vallások sarjadtak belőle, olvassák és vizsgálják évezredek óta. Értékét és jelentőségét igazán akkor foghatjuk fel, ha emberi dokumentumként látjuk.

A gyűjtemény szerzői a Bibliát kifejezetten művelődéstörténeti szempontból elemzik. Mint a bibliatudomány szakértői a legújabb kutatások, régészeti leletek ismeretében mutatják be a mű történeti értékét és hitelét. Sokoldalúan és tárgyilagosan, tudományos alapos-sággal és türelemmel közelítették meg a Biblia világát. Nem sértettek senkit. Sem a hívőt, akiknek a Biblia több kultúrtörténeti emléknél, sem az ateistát, aki csak művelődéstörténeti szempontból tiszteli e felbecsülhetetlen ókori szöveggyűjteményt. Az olvasó hamar felfedezi, hogy nincs minden tekintetben összhang a szerzők felfogásában. Ez a véleménykülönbség a bibliai hagyomány tudományos értékelésében és felfogásában jelentkezik. A szerzőket azonban a tudományos vagy történeti-világnézeti kérdésekben való véleménykülönbségeik ellenére, összeköti a Biblia kulturális értékének tisztelete. Ez a szerkesztő és az olvasó egyöntetű megállapítása.

A könyv tartalmával harmonizáló képek, melyek a bibliai régészet, a bibliai ihletésű irodalom és művészet tárgyköréből valók, a nyomdailag is szépen tervezett kötetet az év legszebb kiadványai közé emelik.

McLachlan, John: The divine image (Isteni képmás). Lindsey Press, London, 1972. 192 l.

Dr. J. McLachlan, a Cambridge-i unitárius egyházközség tudós lelkésze, a „Minns” alapítvány meghívására 1969-ben hat előadást tartott a Keresztény humanizmus köréből, Boston és Chicago (USA) unitáriusai előtt. Az előadások kibővített anyagát publikálta a szerző 1972-ben „Divine Image” címen. A munka célja a keresztény humanizmus eredetének és kialakulásának vizsgálata. Az első előadás egy „vallásos humanizmus vagy humanisztikus vallás” problematikájával foglalkozik. A következő négy előadás a keresztény humanizmus történeti képét nyújtja. Az utolsó előadás a „szabadelvű vallás és új-humanizmus” címen kiemelkedő vallásos humanistákkal ismertet meg W. J. Fox és C. Beard-tól D. Hammarskjöld és Sir A. Hardy-ig.

A ma hívő embere szüksége a vallásos humanizmusra, a teizmus és humanizmus szintézisére, ez J. McLachlan meggyőződése. Ez a keresztény humanizmus, ahogy a szerző nevezi, a kereszténység és a humanizmus legjavát, örökkévaló értékeit állítja az ember és a világ szolgálatába, s képes kielégíteni a vallásos ember lelki igényeit. A keresztény humanista a humánus társadalmi rend és világbéke híve.

A „Divine Image” unitárius munka; teológiai állásfoglalása és szélsőségektől mentes józan útmutatása a vallásos életben nagy érdeklődést váltott ki az angol unitárius egyházban.

A könyv tetszetős, modern külsőben jelent meg a Lindsey Press gondozásában.

Mendelsohn, Jack: Channing, the reluctant radical (Channing a harcok radikális). Boston, 1971. 283 l.

Channing Ellery William életrajza. Ez a név egyet jelent az amerikai unitarizmussal. Életét (1780—1842) Isten és az ember szeretete határozta meg. Lelki világát a newporti szülői otthon és a harvardi egyetem alakította. Az egyetemi könyvtár kikölcsönzési naplójából az életrajzíró naplója mutatja az ifjú Channing nagy érdeklődését filozófiai és etikai kérdések iránt. Itt alakult ki érdeklődése egy olyan vallás iránt, mely összhangban van az értelemmel. Huszonhárom éves volt, amikor elvégezte az egyetemet. Rövid ideig házitanító, majd Boston egyik szegény, küszködő egyházközségének — Federal Street Church — lelkésze lett. Ettől kezdve élete egybeforrott a szabadelvű kereszténység ügyével. 1815-ben már az unitárius mozgalom elismert vezetője. 1819-ben a híres Baltimore-i beszédében az unitárius kereszténység nagyszerű kifejtését és teológiai igazolását adta. Rövid időn belül mintegy 130 egyházközség állott Channing mellé, és vallotta magát unitáriusnak. 1825-ben pedig megalakult az unitárius egyházi szervezet is.

Channing a tiszta jézusi kereszténység apostola és teológusa, századának egyik legnagyobb befolyást gyakorló prédikátora és írója. Az igazság és szabadság rajongó híve, a szegénység és elnyomottak barátja és segítője volt. Isten- és emberszeretetéből kifolyólag érdeklődött kora társadalmi kérdései iránt, mint a nevelés, mértékletesség, rabszolgaság eltörlése stb.

Channing teológiai munkái széles körben terjedtek. Művei, melyek 1847-ig hét kiadást értek meg, megjelentek német, francia, olasz, izlandi és orosz nyelven is. Válogatott művei hat kötetben magyarul 1870—1881 között jelentek meg.

Az életrajz írója Jack Mendelsohn amerikai unitárius teológus, chicagói lelkész. Tudományos alaposággal tanulmányozta Channing életét és korát. A történeti háttér gazdag adatanyagát Richard E. Nyers kutató gyűjtötte össze.

SEMĂNĂTORUL CREȘTIN

Revista Bisericii Unitariene din R. S. România

Anul 78

1972

Nr. 4

Cluj

CUPRINSUL

Douăzecișicinci de ani 187

STUDII

Dr. János Erdő

In slujba omului și a lumii 189

Pál Sebesi

Date referitoare la istoria liturgiei unitariene din secolul al XVI-a 198

Cronica lui Filstich despre Dávid Ferenc și evenimentele mai însemnate ale anilor 1550—1588 202

Elemér Lakó

Din istoria relațiilor dintre Biserica Unitariană din România și Anglia 204

Mózes Nyitrai

S-a reconstruit biserica de la Vadu 209

Zoltán Kisgyörgy

Biserici unitariene pe lista monumentelor de cultură din județul Covasna 213

LUCRĂRI OMILETICE

Kálmán Kökösi

Arta vieții 215

255

Imre Gellérd	
Morala creștină	220
Valoarea- vieții noastre	224
László Székely	
Sîntem colaboratorii lui Dumnezeu	226
Ferenc Bálint	
A sluji din suflet	229
Stea de crăciun	232
Bálint Sándor	
In urma mesajului ceresc, bucurie pe pămînt	234
András Pataki	
Poruncă nouă	237
VIAȚA BISERICESCĂ	240
ȘTIRI BISERICESTI	246
RECENZII	250

Colectivul de redacție — Editors
 Președinte și redactor responsabil: P.S.S. Dr. Lajos Kovács
 episcopul Bisericii Unitariene; membrii: dr. János Erdő
 (redactor responsabil adjunct), Árpád Szabó și Dezső Szabó
 (redactori) Ferenc Sebe.
 Redacția — Editorial Office
 Cluj, Bd. Lenin nr. 9. R.S. România. Telefon: 146—09

CHRISTIAN SOWER

Journal of the Unitarian Church in R. S. România

Volume 78

1972

Number 4

Cluj

CONTENTS

Twenty-five Years	187
In the Service of Man and World, J. Erdő	189
Contributions to the History of the Unitarian Liturgy in the 16th Century, P. Sebesi	198
The Filtstich's Chronicle about Francis Dávid and of the more important eveniments of the years 1550—1588	202
Contributions to the Relation of the Romanian and English Unitarian Churches, E. Lakó	204
The Construction of the Unitarian Church from Vadu, M. Nyitrai	209
Unitarian Churches on the Cultural Monument List of Covasna County, Z. Kisgyörgy	213
SERMONS	215
CHURCH LIFE	240
NEWS	246
BOOK REVIEW	250

Întreprinderea Poligrafică Cluj 3132/1973

